Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
HENRIK SAUGMANDSGAARD ØE
της 27ης Οκτωβρίου 2016 [1]

Υπόθεση C-406/15

Petya Milkova
κατά
Izpalnitelen direktor Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol
[αίτηση του Varhoven administrativen sad (Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου, Βουλγαρία)

για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή — Κοινωνική πολιτική — Ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία — Εθνική κανονιστική ρύθμιση η οποία παρέχει ειδική προστασία στους πάσχοντες από αναπηρία μισθωτούς εργαζομένους σε περίπτωση απολύσεως — Απουσία αντίστοιχων κανόνων υπέρ των πασχόντων από αναπηρία δημοσίων υπαλλήλων — Επιτρεπτό — Οδηγία 2000/78/ΕΚ — Άρθρα 4 και 7 — Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία — Άρθρο 5, παράγραφος 2 — Επέκταση του πεδίου εφαρμογής των εθνικών προστατευτικών κανόνων στους πάσχοντες από αναπηρία δημοσίους υπαλλήλους»

I – Εισαγωγή

1. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως που υποβλήθηκε από το Varhoven administrativen sad (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, Βουλγαρία) αφορά την ερμηνεία της οδηγίας 2000/78/ΕΚ, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία [2], και ειδικότερα την ερμηνεία των άρθρων 4 και 7 αυτής, καθώς και το άρθρο 5, παράγραφος 2, της Συμβάσεως των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία (στο εξής: Σύμβαση του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ) [3].

2. Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε κατόπιν προσφυγής που άσκησε η P. Milkova κατά αποφάσεως περί λύσεως της εργασιακής της σχέσεως λόγω της καταργήσεως της θέσεως που η ενδιαφερόμενη, η οποία πάσχει από αναπηρία, κατείχε ως δημόσια υπάλληλος. Η P. Milkova προσάπτει στη διοικητική αρχή στην οποία απασχολούνταν ότι δεν εφάρμοσε στην περίπτωσή της τη βουλγαρική νομοθεσία που παρέχει ειδική προστασία σε περίπτωση απολύσεως σε ορισμένες κατηγορίες πασχόντων, μόνον όμως όταν αυτοί είναι μισθωτοί εργαζόμενοι.

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

2 — Οδηγία του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000 (ΕΕ 2000, L 303, σ. 16).

3 — Σύμβαση που υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 13 Δεκεμβρίου 2006 και τέθηκε σε ισχύ στις 3 Μαΐου 2008.

3. Το αιτούν δικαστήριο ερωτά το Δικαστήριο αν μια τέτοια εθνική νομοθεσία συνάδει με τις προαναφερθείσες διατάξεις της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ και της οδηγίας 2000/78. Σε περίπτωση αποφατικής απαντήσεως, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν η υποχρέωση τηρήσεως των διατάξεων των δύο αυτών νομοθετημάτων, την οποία υπέχει κράτος μέλος, επιβάλλει, στο πλαίσιο καταστάσεως όπως αυτή της κύριας δίκης, την επέκταση του πεδίου εφαρμογής των εθνικών κανόνων που προστατεύουν αποκλειστικώς τους πάσχοντες από αναπηρία μισθωτούς[4] στους δημοσίους υπαλλήλους που πάσχουν από την ίδια αναπηρία.

4. Επισημαίνω ευθύς εξαρχής ότι, κατά τη γνώμη μου, η περίπτωση αυτή δεν εμπίπτει στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/78 και ότι, συνεπώς, στην υπό κρίση υπόθεση, δεν απαιτείται ερμηνεία των διατάξεων της οδηγίας αυτής, ούτε υπό το φως της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ. Ωστόσο, για το θέμα αυτό θα διατυπώσω ορισμένες παρατηρήσεις επικουρικώς.

II – Το νομικό πλαίσιο

Α – *Το διεθνές δίκαιο*

5. Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα άτομα με αναπηρία εγκρίθηκε εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την απόφαση 2010/48/ΕΚ του Συμβουλίου[5] και κυρώθηκε από τη Δημοκρατία της Βουλγαρίας το 2012[6].

6. Κατά το άρθρο 1, πρώτο εδάφιο, της εν λόγω Συμβάσεως, σκοπός αυτής «είναι η προώθηση, προστασία και διασφάλιση της πλήρους και ισότιμης απόλαυσης όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών από όλα τα άτομα με αναπηρία και η προάσπιση του σεβασμού της έμφυτης αξιοπρέπειάς τους». Κατά το δεύτερο εδάφιο του ίδιου άρθρου, ως άτομα με αναπηρία ορίζονται «τα άτομα με μακροχρόνιες σωματικές, ψυχικές, νοητικές ή αισθητηριακές αναπηρίες, οι οποίες σε συνδυασμό με διάφορα εμπόδια, μπορεί να δυσχεραίνουν την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή τους στην κοινωνία σε ισότιμη βάση με τα άλλα άτομα».

7. Το άρθρο 4 της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ, με τίτλο «Γενικές υποχρεώσεις», ορίζει, στην παράγραφο 1, ότι «[τ]α συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν να διασφαλίζουν και να προωθούν την πλήρη ικανοποίηση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών για όλα τα άτομα με αναπηρία, χωρίς καμίας μορφής διάκριση λόγω αναπηρίας […]».

8. Κατά το άρθρο 5 της Συμβάσεως αυτής, με τίτλο «Ισότητα και απαγόρευση διακρίσεων»:

«1. Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν ότι όλα τα άτομα είναι ίσα ενώπιον και βάσει του νόμου και δικαιούνται ίση προστασία και ίση κάλυψη του νόμου χωρίς καμία διάκριση.

2. Τα συμβαλλόμενα κράτη απαγορεύουν κάθε διάκριση λόγω αναπηρίας και εγγυώνται στα άτομα με αναπηρία ισότιμη και αποτελεσματική νομική προστασία από κάθε μορφής διάκριση.

[…]»

4 — Διευκρινίζω ότι η επίμαχη βουλγαρική κανονιστική ρύθμιση αφορά σειρά «ασθενειών» που δικαιολογούν την εν λόγω προστασία και όχι αυστηρά την «αναπηρία», πλην όμως το αιτούν δικαστήριο προσεγγίζει την προβληματική που ανακύπτει στην υπό κρίση υπόθεση υπό το ειδικότερο πρίσμα της αναπηρίας, διότι η διαφορά που εκκρεμεί ενώπιόν του αφορά άτομο με αναπηρία.

5 — Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2009 σχετικά με τη σύναψη, από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία (ΕΕ 2010, L 23, σ. 35). Από την απόφαση αυτή προκύπτει ότι η Ένωση διεξάγει σε τακτική βάση διάλογο με την αρμόδια για το θέμα αυτό Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών [βλ. Επιτροπή, «Έκθεση σχετικά με την εφαρμογή του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ το 2015», COM(2016) 265 τελικό, σ. 8, υποσημείωση 30].

6 — Νόμος που ψηφίστηκε στις 26 Ιανουαρίου 2012 και δημοσιεύθηκε στο *DV* αριθ. 12, της 10ης Φεβρουαρίου 2012.

9. Το άρθρο 27 της εν λόγω Συμβάσεως, το οποίο επιγράφεται «Εργασία και απασχόληση», ορίζει τα εξής:

«1. Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία να εργάζονται σε ισότιμη βάση με τα άλλα άτομα. Αυτό περιλαμβάνει και το δικαίωμα να κερδίζουν τα προς το ζην με εργασία την οποία επιλέγουν ή αποδέχονται ελεύθερα στην αγορά εργασίας και σε εργασιακό περιβάλλον ανοικτό, δεκτικό και προσβάσιμο στα άτομα με αναπηρία. Τα συμβαλλόμενα κράτη διασφαλίζουν και προωθούν την άσκηση του δικαιώματος στην εργασία και για τα άτομα που αποκτούν αναπηρία κατά τη διάρκεια της απασχόλησής τους, λαμβάνοντας τα αναγκαία μέτρα, περιλαμβανομένων των νομοθετικών, που μεταξύ άλλων έχουν ως στόχο:

α) να απαγορεύσουν τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας όσον αφορά τα ζητήματα που σχετίζονται με όλες τις μορφές απασχόλησης, περιλαμβανομένων των όρων πρόσληψης και απασχόλησης, διατήρησης της απασχόλησης, επαγγελματικής ανέλιξης και συνθηκών ασφαλούς και υγιεινής εργασίας·

[…]».

B– *Το δίκαιο της Ένωσης*

10. Κατά την αιτιολογική σκέψη 27 της οδηγίας 2007/78, «[τ]ο Συμβούλιο, στη σύστασή του 86/379/ΕΟΚ της 24ης Ιουλίου 1986, για την απασχόληση των ατόμων με ειδικές ανάγκες στην Κοινότητα [7], θέσπισε πλαίσιο προσανατολισμού που απαριθμεί παραδείγματα θετικών δράσεων για την προώθηση της πρόσληψης και της εκπαίδευσης ατόμων με ειδικές ανάγκες, στο δε ψήφισμά του, της 17ης Ιουνίου 1999, σχετικά με την ισότητα των ευκαιριών για τα άτομα με ειδικές ανάγκες [8], επιβεβαίωσε ότι προέχει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή ιδίως στην πρόσληψη, στην παραμονή στη θέση εργασίας και στη διά βίου εκπαίδευση και μαθητεία των ατόμων με ειδικές ανάγκες».

11. Κατά το άρθρο της εν λόγω οδηγίας 1, σκοπός αυτής είναι η «θέσπιση γενικού πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, προκειμένου να υλοποιηθεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα κράτη μέλη».

12. Το άρθρο 2 της οδηγίας 2000/78, με τίτλο «Η έννοια των διακρίσεων», ορίζει στην παράγραφο 1 ότι, για τους σκοπούς της οδηγίας αυτής, «η αρχή της ίσης μεταχείρισης σημαίνει την απουσία άμεσης ή έμμεσης διάκρισης για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1». Στην παράγραφο 2 δίδεται ο ορισμός της «άμεσης διάκρισης» και της «έμμεσης διάκρισης» κατά την έννοια της οδηγίας αυτής.

13. Το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας, με τίτλο «Πεδίο εφαρμογής», προβλέπει στην παράγραφο 1, στοιχείο γ', ότι, «[ε]ντός των ορίων των εξουσιών που απονέμονται στην Κοινότητα, η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε όλα τα πρόσωπα, στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων φορέων, όσον αφορά […] τις εργασιακές συνθήκες και τους όρους απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων των απολύσεων και των αμοιβών».

7 — ΕΕ 1986, L 225, σ. 43.

8 — ΕΕ 1999, C 186, σ. 3.

14. Το άρθρο 4 της οδηγίας αυτής επιγράφεται «Επαγγελματικές απαιτήσεις» και ορίζει, στην παράγραφο 1, ότι «[κ]ατά παρέκκλιση του άρθρου 2 παράγραφοι 1 και 2, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι η διαφορετική μεταχείριση που βασίζεται σε έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1 δεν συνιστά διάκριση όταν, λόγω της φύσης των συγκεκριμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου διεξάγονται αυτές, ένα τέτοιο χαρακτηριστικό αποτελεί ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση, εφόσον ο στόχος είναι θεμιτός και η προϋπόθεση είναι ανάλογη του στόχου αυτού».

15. Το άρθρο 7 της οδηγίας 2000/78, υπό τον τίτλο «Θετική δράση και ειδικά μέτρα», διαλαμβάνει τα εξής:

«1. Προκειμένου να πραγματωθεί η πλήρης ισότητα στην επαγγελματική ζωή, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν ειδικά μέτρα με σκοπό την πρόληψη ή την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1.

2. Όσον αφορά τα πρόσωπα με ειδικές ανάγκες, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να εισάγουν διατάξεις προστασίας της υγείας και της ασφαλείας στο χώρο εργασίας, ούτε μέτρα που στοχεύουν στη δημιουργία ή τη διατήρηση προϋποθέσεων ή διευκολύνσεων με σκοπό τη διαφύλαξη ή την ενθάρρυνση της ένταξής τους στον κόσμο της εργασίας.»

Γ – *Το βουλγαρικό δίκαιο*

1. Ο kodeks na truda (εργατικός κώδικας)

16. Κατά το άρθρο 328, παράγραφος 1, σημείο 2, του kodeks na truda (εργατικού κώδικα)[9], «[ο] εργοδότης δύναται να καταγγείλει τη σύμβαση εργασίας διά έγγραφης προειδοποιήσεως απευθυνόμενης στον εργαζόμενο, τηρώντας τις προθεσμίες του άρθρου 326, παράγραφος 2, […] σε περίπτωση […] μειώσεως των θέσεων εργασίας».

17. Το άρθρο 333 του εν λόγω κώδικα, με τίτλο «Προστασία σε περίπτωση απολύσεως», ορίζει στην παράγραφό του 1, σημείο 3, ότι «[σ]τις περιπτώσεις του άρθρου 328, παράγραφος 1, σημεία 2, 3, 5 και 11, […] ο εργοδότης δύναται να προβεί σε απόλυση μόνον κατόπιν άδειας της Επιθεωρήσεως Εργασίας, η οποία παρέχεται κατά περίπτωση:

[…]

3. [για] εργαζόμενο ο οποίος πάσχει από κάποια από τις οριζόμενες με απόφαση του Υπουργού Υγείας ασθένειες».

9 — Ο οποίος δημοσιεύθηκε στο *DV* αριθ. 26, της 1ης Απριλίου 1986, και στο *DV* αριθ. 27, της 4ης Απριλίου 1986, και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1987.

2. Η naredba nº 5/1987 (απόφαση αριθ. 5/1987)

18. Κατά το άρθρο 1 της naredba nº 5/1987 za bolestite, pri koito rabotnitsite, boleduvashti ot tyah, imat osobena zakrila saglasno chl. 333, al. 1, ot kodeksa na trud, izdadena ot Ministerstvoto na narodnoto zdrave i Tsentralniyat savet na balgarskite profesionalni sayrééduzi (αποφάσεως αριθ. 5/1987, περί των ασθενειών που δικαιολογούν ειδική προστασία των πασχόντων από αυτές εργαζομένων, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 333, παράγραφος 1, του εργατικού κώδικα, η οποία εκδόθηκε από κοινού από τον Υπουργό Δημόσιας Υγείας και το κεντρικό συμβούλιο των βουλγαρικών συνδικαλιστικών οργανώσεων) [10]:

«Σε περίπτωση παύσεως της λειτουργίας τμήματός της, μειώσεως των θέσεων εργασίας ή αναστολής της λειτουργίας της για διάστημα μεγαλύτερο των 30 ημερών, η επιχείρηση δύναται να απολύσει εργαζόμενους που πάσχουν από τις ακόλουθες ασθένειες μόνον κατόπιν άδειας της αρμόδιας τοπικής υπηρεσίας της Επιθεωρήσεως Εργασίας· οι ασθένειες αυτές είναι η "ισχαιμική καρδιοπάθεια", η "ενεργή φυματίωση", η "καρκινοπάθεια", η "επαγγελματική ασθένεια", οι "ψυχικές διαταραχές" και ο "διαβήτης".

3. Ο zakon za administratsiata (νόμος περί δημοσίας διοικήσεως)

19. Το άρθρο 12 του zakon za administratsiata (νόμου περί δημοσίας διοικήσεως) [11] έχει ως εξής:

«(1) Τα καθήκοντα δημοσίας υπηρεσίας ασκούνται από μονίμους δημοσίους υπαλλήλους και από προσωπικό με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου.

(2) Η πρόσληψη και η υπηρεσιακή κατάσταση των δημοσίων υπαλλήλων ρυθμίζονται από τον νόμο.

(3) Οι συμβάσεις εργασίας του προσωπικού που απασχολείται στη δημόσια διοίκηση με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου συνάπτονται σύμφωνα με τις διατάξεις του εργατικού κώδικα.»

4. Ο zakon za darzhavnia sluzhitel (νόμος περί δημοσίων υπαλλήλων)

20. Κατά το άρθρο 1 του zakon za darzhavnia sluzhitel (νόμου περί δημοσίων υπαλλήλων) [12], ο νόμος αυτός ρυθμίζει «το περιεχόμενο και τη λύση της υπαλληλικής σχέσεως στο πλαίσιο και επ' αφορμή της ασκήσεως καθηκόντων δημοσίας υπηρεσίας, υπό την επιφύλαξη όσων ορίζονται σε διατάξεις ειδικών νόμων».

21. Το άρθρο 106, παράγραφος 1, σημείο 2, του εν λόγω νόμου προβλέπει ότι «[η] αρμόδια για τους διορισμούς αρχή δύναται να καταγγείλει μονομερώς τη σχέση εργασίας με προειδοποίηση ενός μηνός […] σε περίπτωση καταργήσεως θέσεων».

5. Ο zakon za zashtita ot diskriminatsia (νόμος για την προστασία από διακρίσεις)

22. Κατά την απόφαση περί παραπομπής, ο zakon za zashtita ot diskriminatsia (νόμος για την προστασία έναντι των διακρίσεων) [13] αποτελεί την κανονιστική πράξη η οποία ρυθμίζει την προστασία έναντι κάθε μορφής διακρίσεων και συμβάλλει στην εξάλειψή τους, μεταφέροντας στην εσωτερική έννομη τάξη τις κοινοτικές οδηγίες για την ίση μεταχείριση.

10 — Απόφαση που εκδόθηκε στις 20 Φεβρουαρίου 1987 και δημοσιεύθηκε στο *DV* αριθ. 33, της 28ης Απριλίου 1987.

11 — Ο οποίος δημοσιεύθηκε στο *DV* αριθ. 130, της 5ης Νοεμβρίου 1998, και τέθηκε σε ισχύ την 6η Δεκεμβρίου 1998.

12 — Ο οποίος δημοσιεύθηκε στο *DV* αριθ. 67, της 27ης Ιουλίου 1999, και τέθηκε σε ισχύ στις 27 Αυγούστου 1999.

13 — Ο οποίος δημοσιεύθηκε στο *DV* αριθ. 86, της 30ής Σεπτεμβρίου 2003, και τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2004.

23. Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, του εν λόγω νόμου, «[α]παγορεύεται κάθε άμεση ή έμμεση διάκριση λόγω […] αναπηρίας […] ή άλλου προσωπικού χαρακτηριστικού που ορίζεται στον νόμο ή σε διεθνή σύμβαση στην οποία η Δημοκρατία της Βουλγαρίας είναι συμβαλλόμενο μέρος».

24. Το άρθρο 21 του ίδιου νόμου ορίζει ότι «[κ]ατά την άσκηση του δικαιώματός του για μονομερή λύση της συμβάσεως εργασίας κατά το άρθρο 328, παράγραφος 1, σημεία 2 έως 5, 10 και 11, και το άρθρο 329 του εργατικού κώδικα, ή της υπαλληλικής σχέσεως κατά το άρθρο 106, παράγραφος 1, σημεία 2, 3 και 5, του νόμου περί δημοσίων υπαλλήλων, ο εργοδότης εφαρμόζει ενιαία κριτήρια, ανεξαρτήτως των προσωπικών χαρακτηριστικών που μνημονεύονται στο άρθρο 4, παράγραφος 1».

III – Η διαφορά της κύριας δίκης, τα προδικαστικά ερωτήματα και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

25. Η P. Milkova πάσχει από ψυχικές διαταραχές λόγω των οποίων της έχει προσδιορισθεί αναπηρία σε ποσοστό 50 %.

26. Από τις 10 Οκτωβρίου 2012 εργαζόταν ως δημόσια υπάλληλος σε βουλγαρική διοικητική υπηρεσία, την Agentsia za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol (Αρχή διενέργειας και εποπτείας αποκρατικοποιήσεων, στο εξής: Αρχή).

27. Επειδή ο αριθμός των οργανικών θέσεων της Αρχής μειώθηκε από 105 σε 65, απεστάλη στην P. Milkova προειδοποιητική επιστολή σύμφωνα με την οποία η υπαλληλική σχέση επρόκειτο να λυθεί μετά την παρέλευση ενός μηνός, λόγω της καταργήσεως της θέσεως που αυτή κατείχε. Με απόφαση του εκτελεστικού διευθυντή της Αρχής, η οποία ελήφθη επί τη βάσει του άρθρου 106, παράγραφος 1, σημείο 2, του νόμου περί δημοσίων υπαλλήλων, η λύση της υπηρεσιακής σχέσεως επήλθε την 1η Μαρτίου 2014.

28. Η P. Milkova άσκησε προσφυγή κατά της ανωτέρω αποφάσεως ενώπιον του Administrativen sad Sofia-grad (διοικητικού πρωτοδικείου Σόφιας, Βουλγαρία), προβάλλοντας ότι στην περίπτωσή της είχε εφαρμογή το άρθρο 333, παράγραφος 1, σημείο 3, του βουλγαρικού εργατικού κώδικα και ότι, επομένως, για τη λύση της υπαλληλικής σχέσεως έπρεπε να είχε ζητηθεί προηγουμένως η άδεια της Επιθεωρήσεως Εργασίας. Απαντώντας στην προσφυγή, ο εκτελεστικός διευθυντής της Αρχής υποστήριξε ότι δεν απαιτούνταν η άδεια αυτή και ότι συνεπώς η επίμαχη απόφαση ήταν νόμιμη.

29. Το ως άνω πρωτοβάθμιο δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή με το σκεπτικό ότι, μολονότι η P. Milkova πάσχει από αναπηρία, δεν μπορούσε να τύχει της ειδικής προστασίας που προβλέπεται από το άρθρο 333, παράγραφος 1, σημείο 3, του εργατικού κώδικα, εφόσον η διάταξη αυτή δεν τυγχάνει εφαρμογής στη λύση της σχέσεως εργασίας δημοσίου υπαλλήλου.

30. Η P. Milkova άσκησε αίτηση αναιρέσεως κατά της δικαστικής αυτής αποφάσεως ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Κρίνοντας ότι για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης είναι απαραίτητη η ερμηνεία διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, με απόφαση της 16ης Ιουλίου 2015 η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 24 Ιουλίου 2015, το Varhoven administrativen sad (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Επιτρέπει το άρθρο 5, παράγραφος 2, της Συμβάσεως [του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ] στα κράτη μέλη να θεσπίζουν ειδική προληπτική προστασία από την απόλυση μόνον υπέρ των ατόμων με αναπηρία τα οποία εργάζονται με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου, όχι όμως υπέρ των δημοσίων υπαλλήλων που έχουν τις ίδιες αναπηρίες;

2) Συνάδει με το άρθρο 4 και [με τις λοιπές] διατάξεις της οδηγίας [2000/78] […] εθνική διάταξη θεσπίζουσα ειδική προληπτική προστασία από την απόλυση μόνον υπέρ των ατόμων με αναπηρία τα οποία εργάζονται με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου, όχι όμως υπέρ των δημοσίων υπαλλήλων που έχουν τις ίδιες αναπηρίες;

3) Συνάδει με το άρθρο 7 της οδηγίας 2000/78 […] εθνική διάταξη θεσπίζουσα ειδική προληπτική προστασία από την απόλυση μόνον υπέρ των ατόμων με αναπηρία τα οποία εργάζονται με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου, όχι όμως υπέρ των δημοσίων υπαλλήλων που έχουν τις ίδιες αναπηρίες;

4) Σε περίπτωση αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο και τρίτο ερώτημα: Απαιτούν οι διατάξεις του διεθνούς δικαίου και του δικαίου της Ένωσης, υπό το πρίσμα των παρατιθέμενων πραγματικών περιστατικών και καταστάσεων, να εφαρμόζεται και στους δημοσίους υπαλλήλους που πάσχουν από τις ίδιες αναπηρίες η ειδική προληπτική προστασία από την απόλυση που έχει θεσπίσει ο εθνικός νομοθέτης υπέρ των ατόμων με αναπηρία τα οποία εργάζονται με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου;»

31. Γραπτές παρατηρήσεις ενώπιον του Δικαστηρίου κατέθεσαν η Βουλγαρική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Με επιστολή της 27ης Μαΐου 2016 οι κατά το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου ενδιαφερόμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν γραπτώς σε ερωτήσεις του Δικαστηρίου. Η P. Milkova, η Βουλγαρική Κυβέρνηση και η Επιτροπή υπέβαλαν συμπληρωματικές παρατηρήσεις προς απάντηση στις εν λόγω ερωτήσεις. Δεν διεξήχθη επ' ακροατηρίου συζήτηση.

IV – Ανάλυση

Α – *Εισαγωγικές παρατηρήσεις*

1. Επί του περιεχομένου και της εμβέλειας των κρίσιμων κανόνων του βουλγαρικού δικαίου

32. Στο σκεπτικό της αποφάσεώς του το αιτούν δικαστήριο τονίζει ότι η βουλγαρική έννομη τάξη εγγυάται, κατ' αρχήν, την προστασία των ατόμων με αναπηρία και απαγορεύει οποιαδήποτε διάκριση λόγω αναπηρίας[14], αλλά ότι, στην πράξη, οι μοναδικοί μηχανισμοί που λειτουργούν απτώς αφορούν μόνο περιορισμένο κύκλο ατόμων με αναπηρία και μάλιστα όχι κατά τρόπο ομοιόμορφο το σύνολο αυτών.

33. Από το άρθρο 12, παράγραφοι 1 έως 3, του νόμου περί δημοσίας διοικήσεως προκύπτει ότι διοικητικά καθήκοντα, όπως αυτά της δημόσιας αρχής στην οποία εργαζόταν η P. Milkova πριν από τη λύση της εργασιακής σχέσεως, μπορούν να ασκούνται είτε από μονίμους δημοσίους υπαλλήλους είτε από μισθωτούς εργαζομένους που υπάγονται στον εργατικό κώδικα.

34. Επίσης, δεν αμφισβητείται ότι οι ψυχικές διαταραχές από τις οποίες πάσχει η P. Milkova περιλαμβάνονται στον κατάλογο των παθήσεων που απαριθμούνται στο άρθρο 1 της αποφάσεως αριθ. 5/1987, περί των ασθενειών που δικαιολογούν ειδική προστασία των πασχόντων από αυτές εργαζομένων, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 333, παράγραφος 1, του εργατικού κώδικα. Συνεπώς, η ενδιαφερόμενη θα είχε τύχει της εν λόγω προστασίας αν εργαζόταν στην Αρχή ως μισθωτή και όχι ως μόνιμη δημόσια υπάλληλος.

14 — Σύμφωνα με τα άρθρα 6 και 48 του βουλγαρικού Συντάγματος και με το άρθρο 4 του νόμου για την προστασία έναντι των διακρίσεων.

35. Δυνάμει του ανωτέρω άρθρου 333, σε συνδυασμό με το άρθρο 328, παράγραφος 1, σημείο 2, του ίδιου κώδικα, προκειμένου να απολύσει πάσχοντα από αναπηρία μισθωτό λόγω καταργήσεως της θέσεως εργασίας την οποία αυτός κατέχει, ο εργοδότης οφείλει προηγουμένως να λάβει την άδεια της Επιθεωρήσεως Εργασίας, η οποία είναι αρμόδια να εκτιμήσει τις επιπτώσεις της σχεδιαζόμενης απολύσεως επί της καταστάσεως υγείας του ενδιαφερομένου και, αν χρειαστεί, να την απαγορεύσει [15].

36. Το Varhoven administrativen sad (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο) διευκρινίζει ότι ο νόμος περί δημοσίων υπαλλήλων δεν προβλέπει ανάλογο μηχανισμό υπέρ των πασχόντων από αναπηρία δημοσίων υπαλλήλων και ότι ούτε η εθνική νομολογία επιτρέπει την εφαρμογή της προληπτικής αυτής προστασίας υπέρ της P. Milkova. Κατά την πάγια αυτή νομολογία, εφόσον ο εν λόγω νόμος δεν παραπέμπει ρητώς στο άρθρο 333, παράγραφος 1, του εργατικού κώδικα, τα προστατευτικά μέτρα του τελευταίου δεν μπορούν να εφαρμοστούν, ούτε κατ' αναλογίαν, σε μόνιμο δημόσιο υπάλληλο.

37. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι από τη συμπληρωματική προστασία την οποία ο κώδικας αυτός παρέχει από το 1987 σε όλα τα άτομα που πάσχουν από ορισμένες αναπηρίες αποκλείσθηκαν οι δημόσιοι υπάλληλοι με τη θέσπιση, το 1999, του νόμου περί δημοσίων υπαλλήλων, χωρίς οι συντάκτες της σχετικής προτάσεως νόμου να επικαλεστούν συναφώς ρητούς λόγους. Η προστασία αυτή διατηρήθηκε, ωστόσο, για το σύνολο των μισθωτών εργαζομένων, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που ασκούν καθήκοντά στο πλαίσιο αποστολής δημοσίας εξουσίας, ενώ το συγκεκριμένο έννομο καθεστώς εξακολούθησε να ισχύει και μετά την προσχώρηση της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας στην Ένωση, την 1η Ιανουαρίου 2007.

38. Επομένως, το κριτήριο της επίμαχης διαφορετικής μεταχειρίσεως ατόμων που πάσχουν από την ίδια αναπηρία συναρτάται με τη φύση της εργασιακής σχέσεως, ήτοι την ιδιότητα του δημοσίου υπαλλήλου ή την ιδιότητα του μισθωτού εργαζομένου, δεδομένου ότι οι συμβασιούχοι υπάλληλοι, ανεξαρτήτως της απασχολήσεώς τους σε ιδιωτικό ή δημόσιο φορέα, μπορούν να επωφεληθούν του εν λόγω προστατευτικού μέτρου. Υπογραμμίζω ότι οι γραπτές παρατηρήσεις της Επιτροπής προκαλούν συναφώς σύγχυση, καθώς αναφέρουν ότι το κριτήριο της διαφοροποιήσεως έγκειται στον χαρακτήρα, δημόσιο ή ιδιωτικό, του τομέα στον οποίο τα εν λόγω άτομα εργάζονται [16].

39. Το αιτούν δικαστήριο προσθέτει ότι από τον νόμο για την προστασία έναντι των διακρίσεων, ο οποίος εκδόθηκε για τη μεταφορά των κοινοτικών οδηγιών που ρυθμίζουν το θέμα αυτό [17], αντλείται επιχείρημα υπέρ της διαφορετικής μεταχειρίσεως σε περίπτωση λύσεως της εργασιακής σχέσεως λόγω της καταργήσεως της θέσεως την οποία κατέχει άτομο με αναπηρία, αναλόγως του χαρακτήρα, ιδιωτικού ή δημοσίου, του φορέα που είναι εργοδότης. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 21 του εν λόγω νόμου διακρίνει μεταξύ των δύο αυτών περιπτώσεων, παρά την κοινή απαίτηση ο εργοδότης να εφαρμόζει ενιαία κριτήρια όταν ασκεί το δικαίωμα μονομερούς καταγγελίας της συμβάσεως εργασίας ή της εργασιακής σχέσεως ατόμου με αναπηρία.

40. Το ίδιο δικαστήριο δηλώνει ότι δεν γνωρίζει κατά πόσον οι διατάξεις της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) και της οδηγίας 2000/78, που, κατά την εκτίμησή του, καθορίζουν κοινές προϋποθέσεις όσον αφορά την ίση μεταχείριση όλων των ατόμων με αναπηρία, επιτρέπουν τη διατήρηση του εν λόγω βουλγαρικού εννόμου καθεστώτος, το οποίο οδηγεί σε διαφορετική μεταχείριση δύο κατηγοριών ευάλωτων εργαζομένων που βρίσκονται, ωστόσο, σε παρόμοια κατάσταση λύσεως της εργασιακής τους σχέσεως.

15 — Με τις γραπτές παρατηρήσεις της η Βουλγαρική Κυβέρνηση προσθέτει ότι η Επιθεώρηση Εργασίας έχει το πλεονέκτημα ότι αποτελεί ανεξάρτητο τρίτο σε σχέση με τα μέρη της συμβάσεως εργασίας και ότι εκτιμά τη σκοπιμότητα της χορηγήσεως ή μη άδειας για την απόλυση λαμβάνοντας υπόψη όχι μόνον τον αντίκτυπο αυτής επί της καταστάσεως υγείας του εργαζομένου αλλά και άλλους παράγοντες, όπως την ύπαρξη άλλης κατάλληλης θέσεως απασχολήσεως στον ίδιο εργοδότη.

16 — Την ανακρίβεια αυτή επισήμανε και η P. Milkova με τη γραπτή απάντησή της στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου.

17 — Σημειώνω ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, του νόμου αυτού δεν περιλαμβάνει εξαντλητικό κατάλογο των απαγορευμένων λόγων διακρίσεως, εφόσον κάνει λόγο για «[κάθε] άλλ[ο] προσωπικό χαρακτηριστικ[ό] που ορίζεται στον νόμο ή σε διεθνή σύμβαση στην οποία η Δημοκρατία της Βουλγαρίας είναι συμβαλλόμενο μέρος».

2. Επί του αντικειμένου και επί της σειράς εξετάσεως των προδικαστικών ερωτημάτων

41. Μολονότι το αιτούν δικαστήριο ερωτά το Δικαστήριο εν πρώτοις περί της ενδεχόμενης σημασίας στην προκειμένη περίπτωση του άρθρου 5, παράγραφος 2, της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ, φρονώ, όπως και η Επιτροπή, ότι είναι σκόπιμο να ασχοληθώ με το ζήτημα αυτό αφού εξετάσω τη διττή προβληματική της δυνατότητας εφαρμογής και ερμηνείας των διατάξεων της οδηγίας 2000/78, η οποία συνιστά το κοινό αντικείμενο του δευτέρου και του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος.

42. Ειδικότερα, το πρώτο υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα πρέπει να νοηθεί ως αφορών, κατ' ουσίαν, την ενδεχόμενη ερμηνεία της οδηγίας 2000/78 υπό το φως της εν λόγω Συμβάσεως, ζήτημα το οποίο είναι κρίσιμο μόνον εάν η οδηγία αυτή τυγχάνει όντως εφαρμογής, περίπτωση που, κατά τη γνώμη μου, δεν συντρέχει, για τους λόγους που θα εκθέσω κατωτέρω.

43. Τέλος, σημειώνω ότι το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο διατυπώνεται υπό αίρεση, είναι επικουρικό σε σχέση με τα προηγούμενα και, λαμβανομένων υπόψη των απαντήσεων που πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να δοθούν στα προηγούμενα ερωτήματα, η απάντηση επ' αυτού παρέλκει.

Β – *Επί της ζητηθείσας ερμηνείας των διατάξεων της οδηγίας 2000/78 (δεύτερο και τρίτο ερώτημα)*

1. Επί της μη εφαρμογής της οδηγίας 2000/78 στην προκειμένη περίπτωση

44. Το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα αφορούν αμφότερα το ζήτημα αν οι διατάξεις της οδηγίας 2000/78 και, ειδικότερα, τα άρθρα 4 και 7 αυτής επιτρέπουν σε κράτος μέλος να θεσπίσει ρύθμιση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη βουλγαρική νομοθεσία, η οποία παρέχει ειδική προληπτική προστασία σε περίπτωση απολύσεως στους μισθωτούς εργαζομένους που πάσχουν από ορισμένες ασθένειες, χωρίς ωστόσο να καλύπτει τους δημοσίους υπαλλήλους που ενδεχομένως πάσχουν από τις ίδιες αναπηρίες.

45. Τα ερωτήματα αυτά πρέπει συνεπώς να εξεταστούν από κοινού και να εκτιμηθεί, κατ' αρχάς, αν η οδηγία 2000/78 έχει πράγματι εφαρμογή σε περιστάσεις όπως αυτές της κύριας δίκης.

46. Όπως επισημαίνουν, βεβαίως, η Βουλγαρική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, η οδηγία αυτή εφαρμόζεται, δυνάμει του άρθρου της 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ', «[ε]ντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που απονέμονται στην [Ένωση]», «σε όλα τα πρόσωπα, στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων φορέων, όσον αφορά [...] τις εργασιακές συνθήκες και τους όρους απασχόλησης, [στους οποίους περιλαμβάνονται οι όροι] των απολύσεων». Επομένως, το καθεστώς στο οποίο υπήχθη η P. Milkova, κατά τη λύση της υπαλληλικής σχέσεως, από τον δημόσιο φορέα στον οποίο απασχολούνταν ενδέχεται να εμπίπτει, στο μέτρο αυτό, στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της εν λόγω οδηγίας. Επιπλέον, δεν αμφισβητείται ότι οι ψυχικές διαταραχές από τις οποίες πάσχει η ενδιαφερόμενη εμπίπτουν πράγματι στην κατά την οδηγία 2000/78 έννοια της «αναπηρίας», όπως την έχει ορίσει το Δικαστήριο [18].

47. Ωστόσο, έχω τη γνώμη, όπως και η Επιτροπή, ότι η οδηγία 2000/78 δεν έχει εφαρμογή σε διαφορά η οποία παρουσιάζει τις ιδιαιτερότητες της περιπτώσεως της P. Milkova, καθώς το κριτήριο στο οποίο βασίστηκε η διακριτική μεταχείριση για την οποία παραπονείται η ενδιαφερόμενη δεν καλύπτεται από τις διατάξεις της οδηγίας αυτής.

18 — Ήτοι «μειονεκτικότητα, οφειλόμενη, ιδίως, σε μόνιμη σωματική, διανοητική ή ψυχική πάθηση, η οποία σε συνδυασμό με διάφορους περιορισμούς μπορεί να παρακωλύσει την πλήρη και αποτελεσματική συμμετοχή του ενδιαφερομένου στον επαγγελματικό βίο σε ισότιμη βάση με τους λοιπούς εργαζομένους». Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 4ης Ιουλίου 2013, Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-312/11, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2013:446, σκέψη 56), καθώς και της 18ης Δεκεμβρίου 2014, FOA (C-354/13, EU:C:2014:2463, σκέψη 53 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

48. Ειδικότερα, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι χαρακτηριστικό της διαφοράς της κύριας δίκης είναι το γεγονός ότι η ενδιαφερόμενη αποκλείσθηκε από το πεδίο εφαρμογής της βουλγαρικής νομοθεσίας η οποία προστατεύει ειδικά τους μισθωτούς εργαζομένους που πάσχουν από ασθένειες, όπως ψυχικές διαταραχές, σε περίπτωση λύσεως της συμβάσεως εργασίας, και αυτό όχι λόγω της αναπηρίας από την οποία πάσχει, αλλά λόγω και μόνον της ιδιότητάς της ως δημοσίας υπαλλήλου και όχι μισθωτής εργαζομένης, όπως απαιτεί η νομοθεσία αυτή [19].

49. Το αιτούν δικαστήριο αναγνωρίζει ότι, εν προκειμένω, η επίμαχη διαφορετική μεταχείριση δεν βασίζεται στο «προσωπικό χαρακτηριστικό» της αναπηρίας [20], αλλά στο γεγονός ότι οι δύο ομάδες ατόμων με αναπηρία μεταξύ των οποίων καταγράφεται εν προκειμένω η διαφορετική μεταχείριση –αφενός, μισθωτοί με αναπηρία και, αφετέρου, δημόσιοι υπάλληλοι με αναπηρία– ασκούν την επαγγελματική τους δραστηριότητα σε διακριτά νομικά πλαίσια –οι μεν με βάση σύμβαση εργασίας, οι δε υπό καθεστώς δημοσίου υπαλλήλου.

50. Ωστόσο, το εν λόγω δικαστήριο εκτιμά ότι εθνική νομοθεσία και νομολογία όπως αυτές που τυγχάνουν εφαρμογής στην υπόθεση της κύριας δίκης ενδέχεται να μην είναι συμβατές με τις επιταγές του δικαίου της Ένωσης περί ίσης μεταχειρίσεως όλων των ατόμων με αναπηρία στον τομέα της απασχολήσεως και της εργασίας. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο ζητεί την ερμηνεία των διατάξεων της οδηγίας 2000/78.

51. Συναφώς, υπενθυμίζω ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, τόσο από τον τίτλο και το προοίμιο όσο και από το περιεχόμενο και τον σκοπό της οδηγίας 2000/78 προκύπτει ότι αυτή σκοπεί στον καθορισμό γενικού πλαισίου για την εξασφάλιση σε όλους ίσης μεταχειρίσεως στον τομέα της απασχολήσεως και της εργασίας, προσφέροντας αποτελεσματική προστασία έναντι των *δυσμενών διακρίσεων για έναν από τους απαριθμούμενους στο άρθρο 1 αυτής λόγους* [21], μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και η αναπηρία. Συγκεκριμένα, το άρθρο 2 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει ρητώς ότι, προκειμένου να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της, η προβαλλόμενη διάκριση πρέπει να βασίζεται σε «έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1».

52. Ωστόσο, μεταξύ των λόγων διακρίσεως που μνημονεύει ειδικά η οδηγία 2000/78, δεν περιλαμβάνεται η ειδικότερη φύση της εργασιακής σχέσεως, κριτήριο βάσει του οποίου η προσφεύγουσα της κύριας δίκης υπέστη διακριτική μεταχείριση που είχε ως συνέπεια τον αποκλεισμό της από την προστασία την οποία προβλέπει το άρθρο 333, παράγραφος 1, του βουλγαρικού εργατικού κώδικα υπέρ των μισθωτών εργαζομένων με αναπηρία και η οποία, κατά την εθνική νομολογία, δεν δύναται να επεκταθεί στους δημοσίους υπαλλήλους.

19 — Βλ. 35 έως 38 των παρουσών προτάσεων.

20 — Ο όρος «προσωπικό χαρακτηριστικό» χρησιμοποιείται στα άρθρα 4 και 21 του βουλγαρικού νόμου για την προστασία έναντι των διακρίσεων. Οι όροι «γνώρισμα» και «χαρακτηριστικό» χρησιμοποιούνται, αντιστοίχως, στην αιτιολογική σκέψη 23 και στο άρθρο 4 της οδηγίας 2000/78, αναφορικά, μεταξύ άλλων, με την αναπηρία.

21 — Βλ. αποφάσεις της 11ης Απριλίου 2013, HK Danmark (C-335/11 και C-337/11, EU:C:2013:222, σκέψη 35)· της 18ης Δεκεμβρίου 2014, FOA (C-354/13, EU:C:2014:2463, σκέψη 50)· της 21ης Μαΐου 2015, SCMD (C-262/14, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:336, σκέψη 18), καθώς και της 28ης Ιουλίου 2016, Kratzer (C-423/15, EU:C:2016:604, σκέψη 32 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

53. Επιπλέον, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, λαμβανομένου υπόψη του γράμματος του άρθρου 13 ΕΚ (νυν άρθρου 19 ΣΛΕΕ), βάσει του οποίου εκδόθηκε η οδηγία 2000/78[22], το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής δεν μπορεί να επεκταθεί κατ' αναλογίαν, ούτε με επίκληση της γενικής αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων[23], πέραν των περιπτώσεων δυσμενούς διακρίσεως για τους λόγους που *εξαντλητικώς απαριθμούνται* στο άρθρο 1 αυτής[24].

54. Επομένως, στους περιοριστικά απαριθμούμενους λόγους για τους οποίους η οδηγία αυτή απαγορεύει κάθε μορφής διάκριση δεν δύναται να προστεθεί νέο κριτήριο διαφοροποιήσεως όπως, εν προκειμένω, το είδος της εργασιακής σχέσεως του ατόμου με αναπηρία. Ως εκ τούτου, η τυχόν διαφορετική μεταχείριση του μονίμου προσωπικού δημοσίου φορέα και των συμβασιούχων υπαλλήλων του δημοσίου ή του ιδιωτικού τομέα, όπως αυτή της οποίας έτυχε η P. Milkova κατά την απόφαση περί παραπομπής, δεν άπτεται της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων, όπως αυτή εξειδικεύτηκε με την οδηγία 2000/78. Υπενθυμίζω συναφώς ότι το Δικαστήριο έχει αποκλείσει από το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής τη διαφορετική μεταχείριση που βασίζεται στην κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία στην οποία ανήκουν τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα[25].

55. Διευκρινίζω ότι, κατά την άποψή μου, το γεγονός ότι η ενδιαφερόμενη είναι άτομο με αναπηρία δεν αρκεί, από μόνο του, ώστε να καταστήσει την οδηγία 2000/78 εφαρμοστέα στην υπό κρίση υπόθεση. Συναφώς, επισημαίνω ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι «η αρχή της ίσης μεταχείρισης που θεσπίζει η εν λόγω οδηγία στον τομέα [της απασχολήσεως και της εργασίας] δεν έχει εφαρμογή σε μια συγκεκριμένη κατηγορία προσώπων [, όπως τα άτομα που πάσχουν από αναπηρία,] αλλά εφαρμόζεται σε σχέση με τους λόγους του άρθρου 1 [της οδηγίας αυτής]»[26].

56. Μολονότι έχει γίνει δεκτό ότι το εννοιολογικό περιεχόμενο της οδηγίας 2000/78, όσον αφορά τους ως άνω λόγους, δεν πρέπει να ερμηνεύεται στενά, έχω τη γνώμη ότι οι διατάξεις της οδηγίας διέπουν αποκλειστικά τις παραβιάσεις της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων, όπως αυτή συγκεκριμενοποιείται από την εν λόγω οδηγία, οι οποίες βασίζονται πράγματι, έστω και εξ αντανακλάσεως[27], σε έναν από τους πιθανούς παράγοντες διακρίσεως που απαριθμούνται εξαντλητικώς στο εν λόγω νομοθέτημα. Αυτό όμως δεν συμβαίνει στην περίπτωση της διαφοράς της

22 — Το άρθρο 13 ΕΚ (νυν άρθρο 19 ΣΛΕΕ), το οποίο αποτελεί τη νομική βάση της εν λόγω οδηγίας, απένειμε στην Κοινότητα την αρμοδιότητα να «αναλάβει δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού»· πρόκειται για μη εξαντλητικό κατάλογο. Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 17ης Ιουλίου 2008, Coleman (C-303/06, EU:C:2008:415, σκέψεις 38 και 46), καθώς και της 7ης Ιουλίου 2011, Agafiței κ.λπ. (C-310/10, EU:C:2011:467, σκέψη 35).

23 — Υπενθυμίζεται ότι η αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων συγκαταλέγεται στις γενικές αρχές του δικαίου της Ένωσης. Βλ. αποφάσεις της 11ης Ιουλίου 2006, Chacón Navas (C-13/05, EU:C:2006:456, σκέψη 56), καθώς και της 18ης Δεκεμβρίου 2014, FOA (C-354/13, EU:C:2014:2463, σκέψη 32).

24 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 17ης Ιουλίου 2008, Coleman (C-303/06, EU:C:2008:415, σκέψη 46)· της 18ης Δεκεμβρίου 2014, FOA (C-354/13, EU:C:2014:2463, σκέψη 36), καθώς και της 21ης Μαΐου 2015, SCMD (C-262/14, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:336, σκέψεις 28 και 29).

25 — Βλ. αποφάσεις της 7ης Ιουλίου 2011, Agafiței κ.λπ. (C-310/10, EU:C:2011:467, σκέψεις 31 έως 36), καθώς και της 21ης Μαΐου 2015, SCMD (C-262/14, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2015:336, σκέψεις 25 έως 31), με τις οποίες το Δικαστήριο έκρινε ότι η οδηγία 2000/78 δεν αφορά τις διακρίσεις με βάση την κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία, όπως η ιδιότητα του συνταξιούχου, ή με βάση τον τόπο εργασίας των ενδιαφερομένων. Βλ., κατ' αναλογίαν, διάταξη της 7ης Μαρτίου 2013, Rivas Montes (C-178/12, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2013:150, σκέψεις 43 και 44), από την οποία προκύπτει ότι οι διαφορές στη μεταχείριση του μονίμου προσωπικού και των συμβασιούχων υπαλλήλων δεν άπτονται της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων η οποία κατοχυρώνεται από τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου που συνήφθη από τη CES, την UNICE και το CEEP, και που αποτελεί παράρτημα της οδηγίας 1999/70/ΕΚ σχετικά με την εν λόγω συμφωνία-πλαίσιο (ΕΕ 1999, L 175, σ. 43).

26 — Βλ. απόφαση της 17ης Ιουλίου 2008, Coleman (C-303/06, EU:C:2008:415, σκέψεις 38 επ.), με την οποία το Δικαστήριο επισήμανε ότι από τις διατάξεις της οδηγίας 2000/78 δεν προκύπτει ότι η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, στην εξασφάλιση της οποίας σκοπεί η οδηγία, περιορίζεται μόνο στα πρόσωπα που έχουν τα ίδια ειδικές ανάγκες υπό την έννοια της οδηγίας αυτής.

27 — Με την απόφαση της 17ης Ιουλίου 2008, Coleman (C-303/06, EU:C:2008:415, σκέψεις 43 επ.), το Δικαστήριο έκρινε ότι η απόλυση υπαλλήλου που δεν πάσχει από αναπηρία ενδέχεται να εμπίπτει πράγματι στο πεδίο εφαρμογής ratione personae της οδηγίας 2000/78, όταν αποδεικνύεται ότι ο υπάλληλος αυτός υφίσταται δυσμενή μεταχείριση, έναντι άλλων ατόμων που βρίσκονται σε κατάσταση παρόμοια με τη δική του, *λόγω των ειδικών αναγκών του τέκνου του*, στο οποίο ο ενδιαφερόμενος παρέχει, κατά κύριο λόγο, τις απαραίτητες φροντίδες.

κύριας δίκης, δεδομένου ότι, όπως διαπίστωσε το ίδιο το αιτούν δικαστήριο, η P. Milkova έτυχε διαφορετικής μεταχειρίσεως όχι λόγω της αναπηρίας της, που αποτελεί τον μοναδικό από τους απαριθμούμενους λόγους που θα μπορούσε να συντρέχει εν προκειμένω, αλλά λόγω της ιδιότητάς της της δημοσίας υπαλλήλου.

57. Επιπροσθέτως, οι νομοπαρασκευαστικές εργασίες που ξεκίνησαν το 2008 για την τροποποίηση του καθ' ύλην πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 2000/78 δεν θέτουν εν αμφιβόλω την ανωτέρω προσέγγιση [28]. Ειδικότερα, εξετάστηκε το ενδεχόμενο επεκτάσεως της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως των προσώπων ανεξαρτήτως θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού «εκτός της αγοράς εργασίας» [29], όχι όμως το ενδεχόμενο διευρύνσεως του καταλόγου των λόγων διακρίσεως που απαριθμούνται περιοριστικώς στην οδηγία αυτή, ενώ το ίδιο συνέβη και με τις άλλες δύο οδηγίες για την απαγόρευση των διακρίσεων, τις οποίες επίσης αφορά το εν λόγω σχέδιο αναθεωρήσεως [30].

58. Συμπερασματικώς, εφόσον η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης διακριτική μεταχείριση των δημοσίων υπαλλήλων με αναπηρία έναντι των μισθωτών με αναπηρία βασίζεται στη φύση των εργασιακών σχέσεων οι οποίες συνδέουν τις δύο αυτές κατηγορίες ευάλωτων εργαζομένων με τον εργοδότη τους και δεδομένου ότι το συγκεκριμένο κριτήριο διακρίσεως δεν περιλαμβάνεται στον εξαντλητικό κατάλογο των λόγων διακρίσεως του άρθρου 1 της οδηγίας 2000/78, φρονώ ότι η οδηγία αυτή δεν έχει εφαρμογή επί καταστάσεως όπως αυτή στην οποία ανάγεται η διαφορά που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

59. Υπό τις συνθήκες αυτές, έχω τη γνώμη ότι παρέλκει η ερμηνεία των μνημονευόμενων στο δεύτερο και στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα διατάξεων της οδηγίας 2000/78. Συνεπώς, οι παρατηρήσεις που ακολουθούν αναπτύσσονται μόνο για την περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο αποφασίσει να προβεί στη ζητηθείσα ερμηνεία.

2. Επί της ενδεχόμενης επιρροής του Χάρτη στην υπό κρίση υπόθεση

60. Με το σκεπτικό της αποφάσεώς του το αιτούν δικαστήριο κάνει σύντομη μνεία στον Χάρτη, χωρίς ωστόσο να εξηγεί σε ποιο βαθμό το εν λόγω νομοθέτημα του δικαίου της Ένωσης θα μπορούσε να έχει σημασία από πλευράς των δεδομένων της διαφοράς της κύριας δίκης. Το εν λόγω δικαστήριο δεν αναπτύσσει κάποια συλλογιστική σχετικά με την επιρροή που θα μπορούσαν να ασκούν στην προκειμένη περίπτωση οι διάφορες διατάξεις του εν λόγω νομοθετήματος, το οποίο άλλωστε δεν αποτελεί αντικείμενο των υποβληθέντων ερωτημάτων. Ούτε στις γραπτές παρατηρήσεις που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο γίνεται συναφώς λόγος [31].

61. Ωστόσο, κατά πάγια νομολογία, τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη μπορούν να έχουν εφαρμογή μόνο στις περιπτώσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης, ενώ το Δικαστήριο πρέπει να έχει στη διάθεσή του όλα τα στοιχεία από τα οποία να μπορεί να συναγάγει ότι η επίμαχη περίπτωση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης προκειμένου να μπορεί

28 — Βλ. πρόταση οδηγίας του Συμβουλίου, της 2ας Ιουλίου 2008, για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης των προσώπων ανεξαρτήτως θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού [COM(2008) 426 τελικό, σ. 2 και 7]. Διευκρινίζω ότι επί της προτάσεως αυτής διεξήχθησαν νέες συζητήσεις στους κόλπους του Συμβουλίου τον Ιούνιο του 2016.

29 — Δηλαδή σε τομείς εκτός της επαγγελματικής σφαίρας, όπως η κοινωνική προστασία, οι κοινωνικές παροχές, η εκπαίδευση, η πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες καθώς και η παροχή αγαθών και υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένης της στεγάσεως [βλ. αιτιολογική σκέψη 9 και άρθρο 3 της προτάσεως οδηγίας, COM(2008) 426 τελικό, σ. 14 και 19].

30 — Η οδηγία 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής (ΕΕ 2000, L 180, σ. 22), και η οδηγία 2004/113/ΕΚ του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2004, για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες και την παροχή αυτών (ΕΕ 2004, L 373, σ. 37), απαγορεύουν ομοίως τις διακρίσεις για τους λόγους που μνημονεύονται ειδικά στους τίτλους των οδηγιών αυτών.

31 — Η Βουλγαρική Κυβέρνηση, στην ενότητα των γραπτών παρατηρήσεών της υπό τον τίτλο «νομικό πλαίσιο», αρκείται στη μνεία του άρθρου 26 του Χάρτη, σχετικού με την «[έ]νταξη των ατόμων με αναπηρίες», ενώ στην αντίστοιχη ενότητα της αποφάσεως περί παραπομπής μνημονεύονται τα άρθρα 21 και 30 του Χάρτη, τα οποία αφορούν αντίστοιχα την «[α]παγόρευση διακρίσεων» και την «[π]ροστασία σε περίπτωση αδικαιολόγητης απόλυσης».

να αποφανθεί επί της ερμηνείας διατάξεων του Χάρτη [32]. Δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο δεν τεκμηρίωσε ότι οι εθνικοί κανόνες που ενδέχεται να διέπουν την ουσία της διαφοράς της κύριας δίκης [33] σκοπούν στην απευθείας και ειδική εφαρμογή συγκεκριμένων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη [34], φρονώ ότι το Δικαστήριο πρέπει να κρίνει ότι παρέλκει η εξέταση της συμβατότητας των εν λόγω κανόνων με τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη [35].

62. Επιπλέον, τυχόν ερμηνεία διατάξεων του δικαίου της Ένωσης –εν προκειμένω των άρθρων της οδηγίας 2000/78 στα οποία αναφέρονται το δεύτερο και το τρίτο προδικαστικό ερώτημα– υπό το φως των διατάξεων του Χάρτη –και ειδικότερα των άρθρων 20, 21, 26 ή 30 αυτού [36]– είναι δυνατή μόνον εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων του Δικαστηρίου, τα οποία εξαρτώνται εν προκειμένω από το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής. Ειδικότερα, οι διατάξεις του Χάρτη των οποίων γίνεται ενδεχομένως επίκληση δεν δύνανται, από μόνες τους, να θεμελιώσουν αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να αποφανθεί επί νομικής καταστάσεως που δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης [37].

63. Επισημαίνω ότι η απόφαση περί παραπομπής αναφέρεται ακροθιγώς σε αρχή που απαγορεύει κάθε μορφής διάκριση σε βάρος ατόμων με αναπηρία. Συναφώς, υπενθυμίζω ότι, οσάκις υποβλήθηκε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα με αντικείμενο την ερμηνεία της γενικής αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ηλικίας όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 21 του Χάρτη και εξειδικεύεται με την οδηγία 2000/78 [38], το ζήτημα αυτό εξετάστηκε αποκλειστικώς υπό το πρίσμα της εν λόγω οδηγίας [39], ιδίως δε στο πλαίσιο διαφορών μεταξύ ιδιώτη και εθνικής διοικητικής αρχής, όπως εν προκειμένω. Η ίδια προσέγγιση επιβάλλεται λογικά όσον αφορά την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω αναπηρίας, η οποία επίσης κατοχυρώνεται στο άρθρο 21 του Χάρτη και εξειδικεύεται με την οδηγία 2000/78.

32 — Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 13ης Ιουνίου 2013, Hadj Ahmed (C-45/12, EU:C:2013:390, σκέψεις 56 και 57).

33 — Ήτοι το άρθρο 333, παράγραφος 1, σημείο 3, σε συνδυασμό με το άρθρο 328, παράγραφος 1, σημείο 2, του εργατικού κώδικα, καθώς και το άρθρο 106, παράγραφος 1, σημείο 2, του νόμου περί δημοσίων υπαλλήλων, όπως τα ερμηνεύει η βουλγαρική νομολογία.

34 — Το εν λόγω άρθρο 51, το οποίο ορίζει το «[π]εδίο εφαρμογής» του Χάρτη, ορίζει στην παράγραφό του 1 ότι οι διατάξεις του τελευταίου «απευθύνονται […] στα κράτη μέλη, μόνον όταν εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης» και στην παράγραφό του 2 ότι ο Χάρτης «δεν διευρύνει το πεδίο εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης πέραν των αρμοδιοτήτων της Ένωσης». Συναφώς, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, «[γ]ια να καθοριστεί αν μια εθνική κανονιστική ρύθμιση εμπίπτει στην εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 51 του Χάρτη, πρέπει να εξετάζεται, μεταξύ άλλων στοιχείων, αν αυτή σκοπεί στην εφαρμογή διατάξεως του δικαίου της Ένωσης, ο χαρακτήρας της ρυθμίσεως αυτής και το αν αυτή επιδιώκει σκοπούς διαφορετικούς από εκείνους του δικαίου της Ένωσης, έστω και αν η ρύθμιση ενδέχεται να επηρεάζει εμμέσως το δίκαιο αυτό, καθώς και αν υφίσταται ειδική ρύθμιση του δικαίου της Ένωσης στον τομέα αυτό ή δυνάμενη να τον επηρεάσει» (απόφαση της 6ης Μαρτίου 2014, Siragusa, C-206/13, EU:C:2014:126, σκέψη 25).

35 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 8ης Μαΐου 2013, Ymeraga κ.λπ. (C-87/12, EU:C:2013:291, σκέψεις 40 έως 43)· της 6ης Μαρτίου 2014, Siragusa (C-206/13, EU:C:2014:126, σκέψεις 20 έως 33), καθώς και της 10ης Ιουλίου 2014, Julián Hernández κ.λπ. (C-198/13, EU:C:2014:2055, σκέψεις 32 έως 37).

36 — Αντίστοιχα, κατά το εν λόγω άρθρο 20, «[ό]λοι οι άνθρωποι είναι ίσοι έναντι του νόμου», κατά το εν λόγω άρθρο 21, παράγραφος 1, «[α]παγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω […] αναπηρίας», κατά το εν λόγω άρθρο 26, «[η] Ένωση αναγνωρίζει και σέβεται το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρίες να επωφελούνται μέτρων που θα τους εξασφαλίζουν την αυτονομία, την κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή στον κοινοτικό βίο», και κατά το εν λόγω άρθρο 30, «[κ]άθε εργαζόμενος έχει δικαίωμα προστασίας έναντι κάθε αδικαιολόγητης απόλυσης, σύμφωνα με το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές».

37 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 8ης Μαΐου 2013, Ymeraga κ.λπ. (C-87/12, EU:C:2013:291, σκέψη 40), και της 10ης Ιουλίου 2014, Julián Hernández κ.λπ. (C-198/13, EU:C:2014:2055, σκέψη 32 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία), καθώς και διάταξη της 23ης Φεβρουαρίου 2016, Garzón Ramos και Ramos Martín (C-380/15, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2016:112, σκέψη 25).

38 — Με την απόφαση της 19ης Απριλίου 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278, σκέψεις 23 και 24), το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι, «*εφόσον η οδηγία 2000/78* δεν καθιερώνει, αυτή η ίδια, τη γενική αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων λόγω ηλικίας αλλά *απλώς την εξειδικεύει σε θέματα απασχόλησης και εργασίας, η έκταση της προστασίας την οποία παρέχει η οδηγία δεν βαίνει πέραν εκείνης που εξασφαλίζει η εν λόγω αρχή*. Ο νομοθέτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης θέλησε, με την έκδοση της οδηγίας, *να θέσει ένα πιο συγκεκριμένο πλαίσιο* με σκοπό να διευκολύνει την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης στην πράξη και, *ιδίως, να προβλέψει διάφορες δυνατότητες παρέκκλισης από την ως άνω αρχή* οριοθετώντας παράλληλα τις δυνατότητες αυτές μέσω ενός ακριβέστερου ορισμού του τομέα εφαρμογής τους». Προσέθεσε δε ότι «*για να μπορεί [η εν λόγω αρχή] να τύχει εφαρμογής* σε μια περίπτωση όπως της υπόθεσης της κύριας δίκης, *απαιτείται επιπλέον η περίπτωση αυτή να καλύπτεται από την απαγόρευση των διακρίσεων την οποία θεσπίζει η οδηγία 2000/78*» (η υπογράμμιση δική μου).

39 — Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 11ης Νοεμβρίου 2014, Schmitzer (C-530/13, EU:C:2014:2359, σκέψεις 23 και 24)· της 13ης Νοεμβρίου 2014, Vital Pérez (C-416/13, EU:C:2014:2371, σκέψη 25)· της 21ης Ιανουαρίου 2015, Felber (C-529/13, EU:C:2015:20, σκέψεις 16 και 17), καθώς και της 2ας Ιουνίου 2016, C (C-122/15, EU:C:2016:391, σκέψεις 18 και 28 έως 30).

64. Εφόσον η οδηγία αυτή δεν έχει εφαρμογή, κατά τη γνώμη μου, σε περιστάσεις όπως αυτές της διαφοράς της κύριας δίκης, στο πλαίσιο της οποίας η επίμαχη διαφοροποίηση βασίζεται σε κριτήριο διαφορετικό από τα κριτήρια που απαριθμούνται εξαντλητικώς στο άρθρο 1 αυτής, όπως επισήμανα ανωτέρω [40], φρονώ ότι στην υπό κρίση υπόθεση οι διατάξεις της εν λόγω οδηγίας δεν μπορούν να ερμηνευθούν υπό το φως των διατάξεων του Χάρτη.

65. Λαμβανομένων υπόψη όλων των ανωτέρω, εκτιμώ ότι στην υπό κρίση υπόθεση δεν απαιτείται ερμηνεία των άρθρων 4 και 7 της οδηγίας 2000/78, ούτε καν υπό το φως των διατάξεων του Χάρτη. Για την περίπτωση, ωστόσο, κατά την οποία το Δικαστήριο δεν ακολουθήσει την ανωτέρω πρόταση θα διατυπώσω επικουρικώς ορισμένες παρατηρήσεις.

3. Επί της επικουρικής ερμηνείας των μνημονευόμενων διατάξεων της οδηγίας 2000/78

66. Επισημαίνεται εισαγωγικώς ότι με τις παρατηρήσεις της η Βουλγαρική Κυβέρνηση αναφέρθηκε εκτενώς στο άρθρο 2, παράγραφος 5, της οδηγίας 2000/78 [41], προκειμένου να υποστηρίξει ότι κανονιστική ρύθμιση όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη είναι επιτρεπτή υπό το πρίσμα της διατάξεως αυτής [42]. Ωστόσο, στο μέτρο που το αιτούν δικαστήριο δεν ζήτησε ειδικά την ερμηνεία της διατάξεως αυτής [43], ούτε με τα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε στο Δικαστήριο ούτε με το σκεπτικό της αποφάσεώς του περί παραπομπής, και δεν παρέσχε κανένα στοιχείο για το θέμα αυτό, ούτε καν εμμέσως [44], εκτιμώ ότι δεν είναι απαραίτητο να τοποθετηθώ, επικουρικώς και μόνον, επί του ζητήματος αυτού. Σημειώνω απλώς ότι, όπως παραδέχεται η Βουλγαρική Κυβέρνηση, το εν λόγω άρθρο 2, παράγραφος 2, έχει αποτελέσει αντικείμενο στενής ερμηνείας στη νομολογία του Δικαστηρίου, για τον λόγο ότι η διάταξη αυτή εισάγει παρέκκλιση από την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων [45].

67. Όσον αφορά το άρθρο 4 της οδηγίας 2000/78, το οποίο μνημονεύεται ρητώς στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, παρατηρώ ότι το αιτούν δικαστήριο δεν παρέσχε καμία διευκρίνιση σχετικά με τη χρησιμότητα, για την επίλυση της ενώπιόν του εκκρεμούς διαφοράς, της ερμηνείας της διατάξεως αυτής από το Δικαστήριο [46]. Μόνον η Βουλγαρική Κυβέρνηση διατύπωσε παρατηρήσεις

40 — Βλ. σημεία 51 επ. των παρουσών προτάσεων.

41 — Κατά την εν λόγω παράγραφο 5, η οδηγία 2000/78 «δεν θίγει τα μέτρα που προβλέπει ο εθνικός νόμος και τα οποία σε μια δημοκρατική κοινωνία είναι αναγκαία για την ασφάλεια, την προάσπιση της τάξης και την πρόληψη ποινικών παραβάσεων, την προστασία της υγείας και των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων».

42 — Η εν λόγω κυβέρνηση υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, ότι «η κατοχυρούμενη στον νόμο περί δημοσίων υπαλλήλων σταθερότητα της υπαλληλικής σχέσεως εξασφαλίζει την αποτελεσματική και προβλέψιμη εκτέλεση των καθηκόντων δημοσίας διοικήσεως προς το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου καθώς και την τήρηση της δημοσίας τάξεως».

43 — Μολονότι, όπως επισημαίνει η Βουλγαρική Κυβέρνηση, με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα ζητείται από το Δικαστήριο να κρίνει αν «συνάδει με το άρθρο 4 και τις άλλες διατάξεις της οδηγίας [2000/78]» μια τέτοια κανονιστική ρύθμιση, φρονώ ότι η ανωτέρω φράση αφορά πρωτίστως την ερμηνεία του άρθρου 4, σε συνδυασμό με άλλες διατάξεις της οδηγίας αυτής.

44 — Ειδικότερα, το Δικαστήριο δύναται να προσδιορίσει, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των στοιχείων που του παρέσχε το εθνικό δικαστήριο και ιδίως το σκεπτικό της αποφάσεως περί παραπομπής, τα στοιχεία του δικαίου της Ένωσης που χρήζουν ερμηνείας λαμβανομένου υπόψη του αντικειμένου της διαφοράς (μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 1ης Οκτωβρίου 2015, Doc Generici, C-452/14, EU:C:2015:644, σκέψη 34, και της 29ης Σεπτεμβρίου 2016, Essent Belgium, C-492/14, EU:C:2016:732, σκέψη 43), πλην όμως εκτιμώ ότι τα στοιχεία αυτά απουσιάζουν εν προκειμένω όσον αφορά ενδεχόμενη ερμηνεία του εν λόγω άρθρου 2, παράγραφος 5.

45 — Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2013, Hay (C-267/12, EU:C:2013:823, σκέψη 46 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

46 — Ωστόσο, σύμφωνα με το άρθρο 94 του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου, είναι απαραίτητο το εθνικό δικαστήριο να παρέχει στοιχειώδεις διευκρινίσεις όσον αφορά τους λόγους για τους οποίους επέλεξε τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης των οποίων ζητεί την ερμηνεία και τη σχέση που υφίσταται κατά το εν λόγω δικαστήριο μεταξύ των διατάξεων αυτών και της εφαρμοστέας στη διαφορά της κύριας δίκης εθνικής νομοθεσίας (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 10ης Μαρτίου 2016, Safe Interenvíos, C-235/14, EU:C:2016:154, σκέψη 115, καθώς και της 5ης Ιουλίου 2016, Ognyanov, C-614/14, EU:C:2016:514, σκέψεις 19 και 20).

σχετικά με την παράγραφο 1 του άρθρου αυτού, με τις οποίες υπενθυμίζει ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η εν λόγω διάταξη πρέπει να ερμηνεύεται στενά, εφόσον επιτρέπει παρέκκλιση από την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων[47], ενώ δηλώνει ότι η επίμαχη εν προκειμένω εθνική κανονιστική ρύθμιση επιτρέπεται δυνάμει της εν λόγω παραγράφου[48].

68. Από την πλευρά μου, με βάση τα στοιχεία της διαφοράς της κύριας δίκης, δεν αντιλαμβάνομαι πώς θα μπορούσε το άρθρο 4 της οδηγίας 2000/78 να τύχει εφαρμογής εν προκειμένω ούτε, συνεπώς, την επί της ουσίας χρησιμότητα της ερμηνείας του. Ειδικότερα, κατά το άρθρο αυτό, η διαφορετική μεταχείριση είναι δυνατόν να μην συνιστά διάκριση «όταν, *λόγω της φύσης των συγκεκριμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων ή του πλαισίου εντός του οποίου διεξάγονται αυτές*, ένα τέτοιο χαρακτηριστικό αποτελεί *ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση*, εφόσον ο στόχος είναι θεμιτός και η προϋπόθεση είναι ανάλογη»[49]. Εντούτοις, η επίμαχη εν προκειμένω βουλγαρική κανονιστική ρύθμιση καθιερώνει διαφορετική μεταχείριση, καθώς προστατεύει ειδικώς τους μισθωτούς εργαζομένους και όχι τους δημοσίους υπαλλήλους, ενώ εμφανίζει την ιδιαιτερότητα ότι εφαρμόζεται και στους μισθωτούς του δημοσίου τομέα, οι οποίοι ενδέχεται επομένως να ασκούν τις ίδιες επαγγελματικές δραστηριότητες με τους μονίμους δημοσίους υπαλλήλους. Κατά συνέπεια, το επίμαχο στοιχείο διαφοροποιήσεως δεν βασίζεται σε «χαρακτηριστικό» το οποίο «συνδ[έεται] με κάποιον από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1 της οδηγίας 2000/78» και αποτελεί «ουσιαστική και καθοριστική επαγγελματική προϋπόθεση», κατά τις προϋποθέσεις εφαρμογής του εν λόγω άρθρου 4, όπως αυτές καθορίσθηκαν από τη νομολογία του Δικαστηρίου[50].

69. Σε κάθε περίπτωση, έχω τη γνώμη ότι, με βάση το περιεχόμενο του εν λόγω άρθρου 4, όπως αυτό έχει ερμηνευθεί με προηγούμενες αποφάσεις του Δικαστηρίου, δεν είναι δυνατόν να γίνει δεκτό ότι μια τέτοια εθνική κανονιστική ρύθμιση είναι ασύμβατη με τις επιταγές του δικαίου της Ένωσης.

70. Όσον αφορά το άρθρο 7 της οδηγίας 2000/78, το οποίο αποτελεί αντικείμενο του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι «δεν είναι σαφές αν οι διατάξεις που θέσπισε η Βουλγαρική Δημοκρατία, με τις οποίες καθιερώνονται ειδικά μέτρα προστασίας των ατόμων με αναπηρία, μόνον όμως αυτών που μισθωτοί, ακόμη και αν απασχολούνται σε δημόσια υπηρεσία, συνιστούν θετική δράση κατά την έννοια [του εν λόγω] άρθρου 7».

71. Συναφώς, επισημαίνω ότι η παράγραφος 1 του εν λόγω άρθρου 7 ορίζει ότι «η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν ειδικά μέτρα με σκοπό την πρόληψη ή την αντιστάθμιση μειονεκτημάτων για ένα από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1», τούτο δε «[π]ροκειμένου να πραγματωθεί η πλήρης ισότητα στην επαγγελματική ζωή»[51]. Η παράγραφος 2 του ίδιου άρθρου ενισχύει τη δυνατότητα λήψεως μέτρων θετικής δράσεως ειδικά υπέρ των ατόμων με αναπηρία[52], όταν τα μέτρα αυτά έχουν ως σκοπό την προστασία της υγείας των ατόμων αυτών και την ασφάλειά τους στον χώρο εργασίας ή την ενθάρρυνση της εισόδου τους στην αγορά εργασίας[53].

47 — Βλ. απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 2014, Vital Pérez (C-416/13, EU:C:2014:2371, σκέψη 47 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

48 — Η εν λόγω κυβέρνηση θεμελιώνει τη σχετική επιχειρηματολογία της στην «ισχύουσα προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρία, η οποία κατοχυρώνεται στον νόμο περί δημοσίων υπαλλήλων» και στην «ανάγκη εξασφαλίσεως των αναγκαίων όρων προκειμένου η δημόσια διοίκηση να είναι σε θέση να εκτελεί τα καθήκοντά της κατά τρόπο αποτελεσματικό και προβλέψιμο, προς το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου».

49 — Η υπογράμμιση δική μου. Ομοίως, κατά την αιτιολογική σκέψη 17 της οδηγίας 2000/78, η οδηγία αυτή «δεν απαιτεί την πρόσληψη, προαγωγή ή διατήρηση στη θέση απασχόλησης ή την παροχή εκπαίδευσης σε άτομο που δεν είναι κατάλληλο, ικανό και πρόθυμο να εκτελεί τα βασικά καθήκοντα της εν λόγω θέσης απασχόλησης, ή να παρακολουθήσει έναν δεδομένο κύκλο εκπαίδευσης».

50 — Βλ. απόφαση της 13ης Σεπτεμβρίου 2011, Prigge κ.λπ. (C-447/09, EU:C:2011:573, σκέψη 66 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

51 — Βλ. επίσης αιτιολογική σκέψη 26 της οδηγίας 2000/78.

52 — Με την απόφαση της 17ης Ιουλίου 2008, Coleman (C-303/06, EU:C:2008:415, σκέψεις 40 και 42), το Δικαστήριο επισήμανε ότι στην περίπτωση αυτή πρόκειται «για διατάξεις σχετικές με μέτρα θετικής διάκρισης υπέρ του ιδίου του ατόμου με ειδικές ανάγκες».

53 — Από το άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο [β', περίπτωση] ii, της οδηγίας 2000/78 προκύπτει ότι τέτοια μέτρα υπέρ των ατόμων με αναπηρία δεν συνιστούν έμμεση διάκριση.

72. Οι ανωτέρω διατάξεις, με τις οποίες διατηρείται η κυριαρχία των κρατών μελών[54], αναγνωρίζουν σε αυτά τη δυνατότητα, και όχι την υποχρέωση, να αναλαμβάνουν δράση προκειμένου να διορθώνουν κατά τρόπο θετικό τυχόν ανισότητες που υφίστανται εν τοις πράγμασι. Ειδικότερα, όπως επισημάνθηκε στο πλαίσιο των προπαρασκευαστικών εργασιών της οδηγίας 2000/78[55], «[η] ίση μεταχείριση από μόνη της δεν αρκεί εάν δεν οδηγεί σε πραγματική ισότητα»[56] και «μπορεί επίσης να συνεπάγεται την αναγνώριση ειδικών δικαιωμάτων σε συγκεκριμένες ομάδες ατόμων»[57].

73. Εκτιμώ, όπως η Βουλγαρική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, ότι ακόμη και αν το Δικαστήριο κρίνει ότι κανονιστική ρύθμιση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 7 της οδηγίας 2000/78 και, ειδικότερα, της παραγράφου 2 αυτού όπως υποστηρίζει η εν λόγω κυβέρνηση[58], από κανένα στοιχείο των διατάξεων αυτών δεν προκύπτει ότι δεν επιτρέπεται σε κράτος μέλος να περιορίσει σε συγκεκριμένη ομάδα ατόμων, εν προκειμένω στους μισθωτούς εργαζομένους, την εφαρμογή μέτρων που το ίδιο έχει θεσπίσει με σκοπό την προστασία της υγείας[59].

74. Κατά συνέπεια, φρονώ, επικουρικώς, ότι, στην περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο αποφασίσει να προβεί στην ερμηνεία των άρθρων 4 και 7 της οδηγίας 2000/78, οι διατάξεις αυτές θα πρέπει να ερμηνευθούν ως μη αντιτιθέμενες σε τέτοια κανονιστική ρύθμιση.

Γ – *Επί της περιορισμένης επιρροής των διατάξεων της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ (πρώτο ερώτημα)*

1. Επί της διατυπώσεως του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

75. Εκ πρώτης όψεως, το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο αφορά το κατά πόσον «[ε]πιτρέπει το άρθρο 5, παράγραφος 2, της Συμβάσεως [του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ] […] [εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης]», φαίνεται να συνιστά αίτηση προς το Δικαστήριο για την ερμηνεία διατάξεως που δεν ανήκει ούτε στο πρωτογενές ούτε στο παράγωγο δίκαιο της Ένωσης. Μια τέτοια ερμηνεία δεν εμπίπτει, όμως, στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου σύμφωνα με το άρθρο 267, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

54 — Φρονώ ότι το άρθρο 7 της οδηγίας 2000/78 θέτει εκτός της σφαίρας παρεμβάσεως της οδηγίας αυτής τα μέτρα θετικής διακρίσεως, ως προς τα οποία η αιτιολογική σκέψη 27 της οδηγίας υπενθυμίζει ότι «[τ]ο Συμβούλιο, στη σύστασή του [86/379], θέσπισε πλαίσιο προσανατολισμού που απαριθμεί παραδείγματα θετικών δράσεων για την προώθηση της πρόσληψης και της εκπαίδευσης ατόμων με ειδικές ανάγκες».

55 — Βλ. τις επεξηγήσεις της Επιτροπής σχετικά με το άρθρο 6 (νυν άρθρο 7) της προτάσεως η οποία οδήγησε στη θέσπιση της οδηγίας 2000/78 [COM(1999) 565 τελικό], στις οποίες γίνεται αναφορά στη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τις θετικές δράσεις υπέρ των γυναικών (επ' αυτού, βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 11ης Νοεμβρίου 1997, Marschall, C-409/95, EU:C:1997:533, σκέψη 28 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία, καθώς και της 28ης Μαρτίου 2000, Badeck κ.λπ., C-158/97, EU:C:2000:163, σκέψη 23).

56 — Στην πρότασή της για την τροποποίηση της οδηγίας 2000/78 [COM(2008) 426 τελικό, σ. 10], η Επιτροπή υπενθυμίζει ότι συχνά «η τυπική ισότητα δεν συνεπάγεται και ισότητα στην πράξη», ενώ τονίζει ότι αντίστοιχες διατάξεις περί «θετικής δράσεως» περιλαμβάνονται σε όλες τις οδηγίες που έχουν ως βάση το άρθρο 13 ΕΚ (νυν άρθρο 19 ΣΛΕΕ) και αφορούν την απαγόρευση των διακρίσεων.

57 — Έχει επίσης επισημανθεί ότι «οι θετικές δράσεις καθιστούν δυνατή την πραγμάτωση όχι τυπικής ισότητας, "η οποία νοείται ως η ίση μεταχείριση ατόμων που ανήκουν σε διαφορετικές ομάδες", αλλά ουσιαστικής ισότητας, η οποία νοείται ως ισότητα μεταξύ των ομάδων, συλλογική ισότητα» (βλ., υπό την επιμέλεια των Martin, D., Morsa, M., Gosseries, P., και Buelens, J., *Droit du travail européen: questions spéciales*, Larcier, Βρυξέλλες, 2015, σ. 539).

58 — Συναφώς, υπενθυμίζω ότι αντικείμενο των επίμαχων διατάξεων του βουλγαρικού δικαίου είναι εντούτοις η προστασία των εργαζομένων που πάσχουν από κάποια από τις ασθένειες τις οποίες αφορούν οι διατάξεις αυτές και όχι ειδικά των ατόμων με αναπηρία ως τέτοιων (βλ. σημεία 17 και 18 καθώς και υποσημείωση 4 των παρουσών προτάσεων).

59 — Βλ. σημείο 35 των παρουσών προτάσεων.

76. Εντούτοις, από το σκεπτικό της αποφάσεως περί παραπομπής προκύπτει ότι το ερώτημα αυτό δικαιολογείται από την ανάγκη να ερμηνεύεται η οδηγία 2000/78 σύμφωνα με τη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ, λαμβανομένης υπόψη της νομολογίας του Δικαστηρίου[60]. Κατά το αιτούν δικαστήριο, η εν λόγω Σύμβαση και, ειδικότερα, το άρθρο 5, παράγραφος 2, αυτής[61], επιβάλλει «την παροχή ίσης και αποτελεσματικής έννομης προστασίας έναντι κάθε είδους *διακρίσεως* εις βάρος των ατόμων με αναπηρία, *για οποιονδήποτε λόγο, και όχι μόνο με βάση συγκεκριμένα* προστατευόμενα *προσωπικά χαρακτηριστικά που προβλέπονται από το παράγωγο δίκαιο της Ένωσης*»[62].

77. Συνεπώς, το πρώτο ερώτημα πρέπει να νοηθεί ως αφορών, κατ' ουσίαν, το ζήτημα αν από ερμηνεία της οδηγίας 2000/78 υπό το φως της εν λόγω Συμβάσεως δύναται να συναχθεί ότι το δίκαιο της Ένωσης αντιτίθεται σε κανονιστική ρύθμιση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης, στο μέτρο που αυτή συνεπάγεται διαφορετική μεταχείριση μισθωτού και δημοσίου υπαλλήλου οι οποίοι πάσχουν από την ίδια αναπηρία, μολονότι το κριτήριο της διακρίσεως στο οποίο βασίζεται η ρύθμιση αυτή δεν είναι η αναπηρία, αλλά η διαφορετική φύση της εργασιακής σχέσεως που συνδέει τις δύο αυτές κατηγορίες πασχόντων από αναπηρία ατόμων με τον εργοδότη τους, και ενώ το τελευταίο αυτό κριτήριο δεν περιλαμβάνεται στον κατάλογο των απαγορευμένων λόγων διακρίσεως που απαριθμούνται περιοριστικά στο άρθρο 1 της εν λόγω οδηγίας.

78. Διευκρινίζω ευθύς εξαρχής ότι αναδιατυπώσεως[63] χρήζει εν μέρει και το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, στο μέτρο που σε αυτό γίνεται λόγος για «διατάξεις του διεθνούς δικαίου», έκφραση με την οποία φρονώ ότι το αιτούν δικαστήριο –μολονότι με την αίτησή του δεν παρέσχε συναφώς διευκρινίσεις– αναφέρεται ειδικότερα στη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ και στις συνέπειες που η υποχρέωση συμμορφώσεως προς το νομοθέτημα αυτό έχει όσον αφορά τα ληπτέα μέτρα για την επανόρθωση τυχόν υφιστάμενης διακρίσεως σε περιστάσεις όπως αυτές της διαφοράς της κύριας δίκης[64].

2. Επί των περιορισμένων συνεπειών της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ από πλευράς του δικαίου της Ένωσης

79. Με τη γραπτή απάντησή της στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου, η Βουλγαρική Κυβέρνηση υποστήριξε ότι από το άρθρο 5, παράγραφοι 2 και 4, σε συνδυασμό με το άρθρο 27, παράγραφος 1, στοιχεία ζ′ και η′[65], καθώς και με το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχεία δ′ και ε′[66], της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ, προκύπτει ότι η Σύμβαση αυτή διακρίνει μεταξύ των υποχρεώσεων που υπέχουν τα κράτη όσον αφορά τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία στον δημόσιο τομέα και των υποχρεώσεών τους όσον αφορά τα δικαιώματα της ίδιας κατηγορίας ατόμων στον ιδιωτικό τομέα και ότι επιτρέπεται συνεπώς η χρήση αυτού του κριτηρίου διακρίσεως στους κανόνες του εθνικού δικαίου[67]. Κατά την ίδια κυβέρνηση, λόγω των ιδιαιτεροτήτων της εργασιακής σχέσεως των δημοσίων

60 — Επ' αυτού, το αιτούν δικαστήριο παραπέμπει ρητώς στην απόφαση της 18ης Μαρτίου 2014, Z. (C-363/12, EU:C:2014:159).

61 — Κατά την εν λόγω παράγραφο 2, «[τ]α συμβαλλόμενα κράτη [όχι μόνον] απαγορεύουν κάθε διάκριση λόγω αναπηρίας[, αλλά] και *εγγυώνται στα άτομα με αναπηρία* ισότιμη και αποτελεσματική νομική *προστασία από κάθε μορφής διάκριση*» (η υπογράμμιση δική μου).

62 — Η υπογράμμιση δική μου.

63 — Υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, το Δικαστήριο διαθέτει τη δυνατότητα αναδιατυπώσεως των ερωτημάτων που του υποβάλλονται, προκειμένου να δίδει στον εθνικό δικαστή χρήσιμη απάντηση που θα του παρέχει τη δυνατότητα επιλύσεως των διαφορών των οποίων επιλαμβάνεται (μεταξύ άλλων, απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 2013, Hewlett-Packard Europe, C-361/11, EU:C:2013:18, σκέψη 35).

64 — Βλ., επίσης, σημεία 96 επ. των παρουσών προτάσεων.

65 — Τα εν λόγω στοιχεία ζ′ και η′ ορίζουν ότι τα μέρη της εν λόγω Συμβάσεως λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα με στόχο, μεταξύ άλλων, «[ν]α απασχολούν άτομα με αναπηρία στον δημόσιο τομέα» και «[ν]α ευνοούν την απασχόληση ατόμων με αναπηρία στον ιδιωτικό τομέα».

66 — Τα εν λόγω στοιχεία δ′ και ε′ προβλέπουν ότι τα μέρη της εν λόγω Συμβάσεως αναλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τη δέσμευση «[ν]α διασφαλίζουν ότι οι δημόσιες αρχές και οι οργανισμοί ενεργούν σύμφωνα με [τη Σύμβαση αυτή]» και «[ν]α λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την εξάλειψη των διακρίσεων λόγω αναπηρίας εκ μέρους κάθε προσώπου, οργανισμού ή ιδιωτικής επιχείρησης».

67 — Συναφώς, τονίζω ευθύς εξαρχής ότι είναι ανακριβής η θέση ότι η επίμαχη στη διαφορά της κύριας δίκης διακριτική μεταχείριση βασίζεται σε διάκριση μεταξύ των ατόμων με αναπηρία που απασχολούνται στον δημόσιο τομέα και εκείνων που εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα (βλ., επίσης, σημείο 38 των παρουσών προτάσεων).

υπαλλήλων[68], η βουλγαρική κανονιστική ρύθμιση δεν συνεπάγεται κενό δικαίου το οποίο να καθιστά αναγκαία την κατ' αναλογίαν εφαρμογή του προστατευτικού αυτού μέτρου και υπέρ των δημοσίων υπαλλήλων στην περίπτωση του άρθρου 106, παράγραφος 1, σημείο 2, του νόμου περί δημοσίων υπαλλήλων.

80. Με τις γραπτές παρατηρήσεις της η Επιτροπή υποστήριξε ότι, εφόσον οι διατάξεις της επίμαχης κανονιστικής ρυθμίσεως δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/78 και ελλείψει άλλων κανόνων του δικαίου της Ένωσης οι οποίοι να τυγχάνουν εφαρμογής, απόκειται στο οικείο κράτος μέλος, ήτοι στη Δημοκρατία της Βουλγαρίας, να μεριμνά για τη συμμόρφωση προς τις επιταγές της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ, υποχρέωση με την οποία βαρύνεται ως συμβαλλόμενο μέρος.

81. Επ' αυτού, υπενθυμίζω, όπως και η Βουλγαρική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει επανειλημμένως ότι, δεδομένου ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση ενέκρινε τη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ, οι διατάξεις της Συμβάσεως αυτής αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της έννομης τάξεως της Ένωσης[69], τούτο δε από την ημερομηνία ενάρξεως ισχύος της εν λόγω Συμβάσεως[70].

82. Εν αντιθέσει προς όσα υποστηρίζει η P. Milkova με τη γραπτή απάντησή της στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου[71], από πάγια νομολογία προκύπτει ότι οι υποχρεώσεις που απορρέουν από την εν λόγω Σύμβαση βαρύνουν τα συμβαλλόμενα κράτη και ότι, στο μέτρο που οι διατάξεις της Συμβάσεως αυτής εξαρτώνται, ως προς την εφαρμογή ή τα αποτελέσματά τους, από την εκ μέρους των συμβαλλομένων κρατών θέσπιση μεταγενέστερων πράξεων[72], οι διατάξεις αυτές δεν αποτελούν, από την άποψη του περιεχομένου τους, διατάξεις απαλλαγμένες αιρέσεων και αρκούντως ακριβείς και, ως εκ τούτου, δεν αναπτύσσουν άμεσο αποτέλεσμα στο δίκαιο της Ένωσης[73].

83. Ωστόσο, το Δικαστήριο επισήμανε ότι το προσάρτημα στο παράρτημα ΙΙ της αποφάσεως 2010/48 μνημονεύει ρητώς την οδηγία 2000/78 μεταξύ των «πράξεων της Ένωσης που αναφέρονται σε ζητήματα που διέπονται από τη Σύμβαση [του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ]», και αφορούν ειδικότερα «την αυτονομία και την κοινωνική ένταξη, την εργασία και την απασχόληση». Όπως επισημαίνει η Βουλγαρική Κυβέρνηση με τις γραπτές παρατηρήσεις της, το Δικαστήριο συνήγαγε εξ αυτού ότι

68 — Με τις γραπτές παρατηρήσεις της επί του *πρώτου προδικαστικού ερωτήματος*, η Βουλγαρική Κυβέρνηση ανέπτυξε επιχειρηματολογία κατά την οποία η κατάσταση των δημοσίων υπαλλήλων δεν είναι ανάλογη προς εκείνη των μισθωτών, συνάγοντας, ως εκ τούτου, ότι δεν είναι «αναγκαία η εξέταση των λοιπών προδικαστικών ερωτημάτων». Συναφώς, σημειώνω απλώς ότι ο έλεγχος της συγκρισιμότητας των καταστάσεων των κατηγοριών των οικείων ατόμων είναι κρίσιμος προκειμένου να εξακριβωθεί κατά πόσον στην υπό κρίση υπόθεση στοιχειοθετείται άμεση διάκριση κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2000/78. Ωστόσο, τα επιχειρήματα αυτά είναι, κατ' εμέ, αλυσιτελή και συνεπώς δεν χρήζουν εξετάσεως, εφόσον η οδηγία αυτή δεν έχει, κατά τη γνώμη μου, εφαρμογή σε διαφορά όπως αυτή της κύριας δίκης.

69 — Εν αντιθέσει προς τις διατάξεις διεθνών συμφωνιών στις οποίες η Ένωση δεν έχει προσχωρήσει, όπως το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά δικαιώματα, το οποίο υιοθετήθηκε στις 16 Δεκεμβρίου 1966 από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών (βλ. απόφαση της 28ης Ιουλίου 2016, Conseil des ministres, C-543/14, EU:C:2016:605, σκέψη 23).

70 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 11ης Απριλίου 2013, HK Danmark (C-335/11 και C-337/11, EU:C:2013:222, σκέψη 30)· της 18ης Μαρτίου 2014, Z. (C-363/12, EU:C:2014:159, σκέψη 73), καθώς και της 22ας Μαΐου 2014, Glatzel (C-356/12, EU:C:2014:350, σκέψη 68).

71 — Κατά την P. Milkova, το άρθρο 5, παράγραφος 2, της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ –το οποίο εγγυάται στα άτομα με αναπηρία ίση και αποτελεσματική έννομη προστασία έναντι των διακρίσεων για οποιοδήποτε λόγο– έχει εφαρμογή, διότι η διάταξη αυτή δημιουργεί υποχρεώσεις αρκούντως ακριβείς, σαφείς και απαλλαγμένες αιρέσεων, με συνέπεια ο βουλγαρικός νόμος περί δημοσίων υπαλλήλων να πρέπει να αναθεωρηθεί.

72 — Συγκεκριμένα, όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Ένωση, το παράρτημα ΙΙ της αποφάσεως 2010/48 περιλαμβάνει δήλωση σχετικά με την έκταση της αρμοδιότητας της Ένωσης όσον αφορά τα ζητήματα που διέπονται από τη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ καθώς και προσάρτημα με κατάλογο των πράξεων του δικαίου της Ένωσης που αναφέρονται σε ζητήματα που διέπονται από τη Σύμβαση αυτή.

73 — Επειδή η συγκεκριμένη διεθνής συμφωνία έχει προγραμματικό χαρακτήρα για τα συμβαλλόμενα μέρη, έπεται, μεταξύ άλλων, ότι δεν είναι δυνατός ο έλεγχος της ισχύος πράξεως του δικαίου της Ένωσης, όπως της οδηγίας 2000/78, υπό το πρίσμα της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ. Βλ. αποφάσεις της 18ης Μαρτίου 2014, Z. (C-363/12, EU:C:2014:159, σκέψεις 85 έως 90), καθώς και της 22ας Μαΐου 2014, Glatzel (C-356/12, EU:C:2014:350, σκέψη 69).

χωρεί επίκληση της εν λόγω Συμβάσεως για τους σκοπούς της ερμηνείας της οδηγίας 2000/78, η οποία πρέπει, στο μέτρο του δυνατού, να ερμηνεύεται κατά τρόπο που να συνάδει με τη Σύμβαση αυτή, λόγω της υπεροχής των συναπτομένων από την Ένωση διεθνών συμφωνιών έναντι των διατάξεων του παραγώγου δικαίου [74].

84. Συνεπώς, κατόπιν της κυρώσεως της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ από την Ένωση, το Δικαστήριο προσάρμοσε τον διαμορφωθέντα από το ίδιο ορισμό της κατά την οδηγία 2000/78 έννοιας της «αναπηρίας», υιοθετώντας την ορολογία που χρησιμοποιείται στο άρθρο 1, δεύτερο εδάφιο, της εν λόγω Συμβάσεως [75], ενώ όρισε την κατά το άρθρο 5 της οδηγίας αυτής έννοια των «εύλογων προσαρμογών» [76] λαμβάνοντας υπόψη το άρθρο 2, τέταρτο εδάφιο, της ίδιας Συμβάσεως [77].

85. Ωστόσο, εκτιμώ ότι, στην υπό κρίση υπόθεση, δεν συντρέχει λόγος ερμηνείας της οδηγίας 2000/78 υπό το φως της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ, εφόσον, για τους λόγους που εκτέθηκαν ανωτέρω [78], η διαφορά της κύριας δίκης δεν εμπίπτει, κατά τη γνώμη μου, στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας αυτής. Συνεπώς, οι παρατηρήσεις που ακολουθούν διατυπώνονται μόνον επικουρικώς, χάριν πληρότητος.

3. Επί της επικουρικής ερμηνείας της οδηγίας 2000/78 υπό το φως της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ

86. Με το πρώτο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινισθεί αν το καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/78 μπορεί να ερμηνευθεί διασταλτικώς, λαμβανομένου υπόψη του περιεχομένου του άρθρου 5, παράγραφος 2, της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ [79].

87. Με τη γραπτή απάντησή της στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου, η Επιτροπή επισήμανε ότι σκοπός της παραγράφου 2 του εν λόγω άρθρου 5 είναι να εξειδικεύσει, σε σχέση με την αναπηρία, τις αρχές της ισότητας και της απαγορεύσεως των διακρίσεων που διατυπώνονται στην παράγραφο 1 του ίδιου άρθρου. Η Επιτροπή δήλωσε ότι η διάταξη αυτή δεν χορηγεί ευρύτερη προστασία από αυτήν που παρέχεται ήδη από τα άρθρα 2 και 5 της οδηγίας 2000/78 [80]. Επιπλέον, υποστήριξε ότι η αρχή της «ισότιμης και αποτελεσματικής νομικής προστασίας [των ατόμων με αναπηρίες] από κάθε μορφής διάκριση», η οποία καθιερώνεται στην εν λόγω παράγραφο 2, έχει εφαρμογή μόνον όταν η διάκριση βασίζεται στην αναπηρία, περίπτωση που, κατά την Επιτροπή, δεν συντρέχει εν προκειμένω.

74 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 11ης Απριλίου 2013, HK Danmark (C-335/11 και C-337/11, EU:C:2013:222, σκέψεις 29, 31 και 32)· της 18ης Μαρτίου 2014, Z. (C-363/12, EU:C:2014:159, σκέψεις 72, 74 και 75), καθώς και της 22ας Μαΐου 2014, Glatzel (C-356/12, EU:C:2014:350, σκέψεις 68 και 70).

75 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 11ης Απριλίου 2013, HK Danmark (C-335/11 και C-337/11, EU:C:2013:222, σκέψεις 36 έως 39)· της 18ης Δεκεμβρίου 2014, FOA (C-354/13, EU:C:2014:2463, σκέψεις 53), και της 26 Μαΐου 2016, Invamed Group κ.λπ. (C-198/15, EU:C:2016:362, σκέψη 33), καθώς και προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Υ. Bot στην υπόθεση Daouidi (C-395/15, EU:C:2016:371, σημείο 40 και εκεί παρατιθέμενη θεωρία). Στην «Έκθεση 2014 για την εφαρμογή του [Χάρτη]» (COM[2015] 191 τελικό, σ. 14), η Επιτροπή υπογράμμισε επίσης ότι «[α]ν και ο Χάρτης δεν προβλέπει καμία νομική υποχρέωση για την ευθυγράμμιση της ερμηνείας με τις συνθήκες των Ηνωμένων Εθνών, το ΔΕΕ αναφέρεται σε πράξεις των Ηνωμένων Εθνών για την ερμηνεία των δικαιωμάτων βάσει του δικαίου της ΕΕ» και, ειδικότερα, στη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ.

76 — Κατά το εν λόγω άρθρο 5, ο εργοδότης οφείλει να λαμβάνει τα ενδεδειγμένα μέτρα ώστε, μεταξύ άλλων, το πρόσωπο με ειδικές ανάγκες να μπορεί να έχει πρόσβαση σε θέση εργασίας, να ασκεί ή να προάγεται στο επάγγελμά του, αρκεί τα μέτρα αυτά να μην συνεπάγονται δυσανάλογη επιβάρυνση για τον εργοδότη.

77 — Βλ. αποφάσεις της 11ης Απριλίου 2013, HK Danmark (C-335/11 και C-337/11, EU:C:2013:222, σκέψεις 48 επ.), καθώς και της 4ης Ιουλίου 2013, Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-312/11, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2013:446, σκέψη 58).

78 — Βλ. σημεία 44 επ. των παρουσών προτάσεων.

79 — Επ' αυτού, βλ. σημεία 76 και 77 των παρουσών προτάσεων.

80 — Τα εν λόγω άρθρα 2 και 5 αφορούν αντίστοιχα την «[έ]ννοια των διακρίσεων» και τις «[ε]ύλογες προσαρμογές για τα πρόσωπα με ειδικές ανάγκες».

88. Από την πλευρά μου, επισημαίνω ότι τόσο από το άρθρο 2 [81] όσο και από το άρθρο 4 [82] της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ προκύπτει ότι η Σύμβαση αυτή απαγορεύει ειδικά τις *διακρίσεις* κάθε μορφής *λόγω αναπηρίας* [83]. Το ίδιο ισχύει, ιδίως [84], για το άρθρο 27 της εν λόγω Συμβάσεως, η παράγραφος 1, σημείο α′, του οποίου απαγορεύει «τις διακρίσεις λόγω αναπηρίας όσον αφορά τα ζητήματα που σχετίζονται με όλες τις μορφές απασχόλησης» και, μεταξύ άλλων, με τη «διατήρησ[η] της απασχόλησης», πρόβλεψη που περιλαμβάνει ενδεχόμενη προστασία σε περίπτωση λύσεως της εργασιακής σχέσεως. Ωστόσο, η διαφορετική μεταχείριση που καθιερώνουν οι επίμαχες στην κύρια δίκη διατάξεις του βουλγαρικού δικαίου βασίζεται στη φύση της εργασιακής σχέσεως και όχι στην αναπηρία από την οποία πάσχει η P. Milkova.

89. Επιπλέον, φρονώ ότι η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ επιδιώκει την εξασφάλιση *ισότιμης μεταχειρίσεως όχι μεταξύ όλων των κατηγοριών ατόμων με αναπηρία*, αλλά μεταξύ των ατόμων που πάσχουν από αναπηρία και των μη πασχόντων από αναπηρία. Ειδικότερα, από πολυάριθμες διατάξεις της εν λόγω Συμβάσεως προκύπτει ότι σκοπός αυτής είναι η προαγωγή *της ισότητας των ατόμων με αναπηρία «με τα άλλα άτομα»* [85]. Ο εξωτερικός αυτός πόλος συγκρίσεως [86] εμφανίζεται στο άρθρο 1, παράγραφος 2, της εν λόγω Συμβάσεως, το οποίο ορίζει τον σκοπό της τελευταίας, και ιδίως την έννοια «άτομα με αναπηρία», αναφερόμενο ρητώς στην «[ισοτιμία] με τα άλλα άτομα» [87]. Μια παραλλαγή περιλαμβάνεται στο άρθρο 7 της εν λόγω Συμβάσεως, το οποίο κάνει λόγο για «[ισοτιμία] με τα άλλα παιδιά» [88]. Ομοίως, το άρθρο 2 της Συμβάσεως ορίζει τη «διάκριση λόγω αναπηρίας» αναφερόμενο στην άσκηση των οικείων δικαιωμάτων και ελευθεριών από τα άτομα με αναπηρία «σε ισότιμη βάση με τα άλλα άτομα» [89]. Η τελευταία αυτή έκφραση επαναλαμβάνεται σε πλήθος άρθρων της εν λόγω Συμβάσεως που αφορούν τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία, στην προαγωγή, προστασία και πλήρη και ισότιμη απόλαυση των οποίων σκοπεί Σύμβαση [90], ειδικότερα δε, εν προκειμένω, στο άρθρο 27 σχετικά με την εργασία και την απασχόληση [91].

81 — Το οποίο ορίζει μόνο τις «διακρίσεις *λόγω αναπηρίας*» (η υπογράμμιση δική μου).

82 — Κατά το εν λόγω άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, «[τ]α συμβαλλόμενα κράτη αναλαμβάνουν να διασφαλίζουν και να προωθούν την πλήρη ικανοποίηση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών για όλα τα άτομα με αναπηρία, χωρίς καμίας μορφής *διάκριση λόγω αναπηρίας*» (η υπογράμμιση δική μου). Το στοιχείο ε′ της ίδιας παραγράφου επιβεβαιώνει την προσέγγιση αυτή.

83 — Αν και ορισμένες διατάξεις της εν λόγω Συμβάσεως μνημονεύουν και άλλους πιθανούς λόγους διακρίσεων (βλ., μεταξύ άλλων, αιτιολογικές σκέψεις ιστ′ και ιθ′ καθώς και άρθρο 8, παράγραφος 1, στοιχείο β′).

84 — Βλ., επίσης, μεταξύ άλλων, σημείο η′ του προοιμίου, άρθρο 25, πρώτο εδάφιο, και άρθρο 28, παράγραφοι 1 και 2, της εν λόγω Συμβάσεως.

85 — Σημειώνω ότι ορισμένες διατάξεις του σχεδίου Συμβάσεως (βλ. παράρτημα I της Εκθέσεως της ομάδας εργασίας της ειδικής επιτροπής για την κατάρτιση της εν λόγω Συμβάσεως, η οποία δημοσιεύθηκε στις 27 Ιανουαρίου 2004, UN Doc. A/AC.265/2004/WG.1) περιείχαν την έκφραση «σε ισότιμη βάση», η οποία είναι λιγότερο σαφής σε σχέση με τις εκφράσεις που περιελήφθησαν στο τελικό κείμενο. Αυτό συνέβαινε στα άρθρα 1 και 7, παράγραφος 2, καθώς και στα άρθρα 18, 21 και 24 του εν λόγω σχεδίου. Αντίθετα, τα άρθρα 9, 13 και 14 αυτού διευκρίνιζαν «σε ισότιμη βάση *με τα άλλα άτομα*» (η υπογράμμιση δική μου).

86 — Τον «σχετικό χαρακτήρα» του κατοχυρούμενου στην εν λόγω Σύμβαση δικαιώματος στην ισότητα τονίζει η L. Waddington στο «Equal to the Task? Re-Examining EU Equality Law in the Light of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities», *European Yearbook of Disability Law, τόμος 4*, υπό τη διεύθυνση των Quinn, G., Waddington, L., και Flynn, E., Intersentia, Cambridge, 2013, σ. 177.

87 — Αντίστοιχος ορισμός της έννοιας αυτής περιλαμβάνεται στο σημείο ε′ του προοιμίου της εν λόγω Συμβάσεως.

88 — Βλ., επίσης, σημείο ιη′ του προοιμίου της εν λόγω Συμβάσεως.

89 — «Ο όρος "*διάκριση λόγω αναπηρίας*" δηλώνει κάθε *διάκριση*, αποκλεισμό ή περιορισμό λόγω αναπηρίας, που έχει ως στόχο ή αποτέλεσμα να ελαττώνει ή να ακυρώνει την αναγνώριση, την απόλαυση ή την άσκηση, *σε ισότιμη βάση με τα άλλα άτομα*, όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών» (η υπογράμμιση δική μου).

90 — Πρόκειται για το άρθρο 9 για τη δυνατότητα πρόσβασης· το άρθρο 10 για το δικαίωμα στη ζωή· το άρθρο 12 για την αναγνώριση ενώπιον του νόμου· το άρθρο 13 για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη· το άρθρο 14 για την ελευθερία και ασφάλεια του ατόμου· το άρθρο 15 για την απαγόρευση των βασανιστηρίων και της βάνανσης, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή ποινής· το άρθρο 17 για την προστασία της ακεραιότητας του ατόμου· το άρθρο 18 για το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας και την ιθαγένεια· το άρθρο 19 για την ανεξάρτητη διαβίωση και την ένταξη στην κοινότητα· το άρθρο 21 για την ελευθερία έκφρασης και γνώμης και την πρόσβαση στην ενημέρωση· το άρθρο 22 για τον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής· το άρθρο 23 για τον σεβασμό της κατοικίας και της οικογένειας· το άρθρο 24 για την εκπαίδευση· το άρθρο 29 για τη συμμετοχή στην πολιτική και τη δημόσια ζωή, καθώς και το άρθρο 30 για τη συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή, σε δραστηριότητες αναψυχής και στον αθλητισμό.

91 — Η διάταξη της παραγράφου 1 του εν λόγω άρθρου 27 παρατίθεται εν μέρει στο σημείο 9 των προτάσεων. Κατά την παράγραφο 2 του άρθρου αυτού, «[τ]α συμβαλλόμενα κράτη εγγυώνται ότι τα άτομα με αναπηρία […] προστατεύονται, *σε ισότιμη βάση με τα άλλα άτομα*, από καταναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία» (η υπογράμμιση δική μου).

90. Αντίστοιχη διατύπωση χρησιμοποίησε το Δικαστήριο στις αποφάσεις του σχετικά με έννοιες της οδηγίας 2000/78, οι οποίες αποτέλεσαν αντικείμενο σύμφωνης με τις διατάξεις της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ ερμηνείας, όπως η έννοια της «αναπηρίας» ή των «εύλογων προσαρμογών». Επ' αυτού, το Δικαστήριο έχει κάνει επανειλημμένως λόγο για «παρακ[ώλυση] τ[ης] πλήρ[ους] και αποτελεσματικ[ής] συμμετοχ[ής] [ενός ατόμου με αναπηρία] στον επαγγελματικό βίο *σε ισότιμη βάση με τους υπόλοιπους εργαζομένους*» [92], και όχι για ισότητα μεταξύ διαφόρων κατηγοριών ατόμων με αναπηρία. Φρονώ ότι η Ένωση κύρωσε την εν λόγω Σύμβαση υπό την ίδια οπτική [93].

91. Συνεπώς, εκτιμώ ότι οι διατάξεις της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ δεν καταλαμβάνουν περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης και ότι, εν πάση περιπτώσει, η σύμφωνη με τις διατάξεις αυτές ερμηνεία της οδηγίας 2000/78 δεν δύναται να οδηγήσει σε αμφισβήτηση του περιοριστικής απαριθμήσεως των λόγων διακρίσεως στο άρθρο 1 της εν λόγω οδηγίας [94], ούτως ώστε να προστεθεί σε αυτούς ο λόγος που σχετίζεται με τη διαφορετική φύση των εργασιακών σχέσεων των δύο κατηγοριών ατόμων με αναπηρία.

92. Επομένως, στην περίπτωση κατά την οποία στην υπό κρίση υπόθεση το Δικαστήριο κρίνει αναγκαία την ερμηνεία της οδηγίας 2000/78 συμφώνως προς τη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ, βάσει της προεκτεθείσας συλλογιστικής, θα πρέπει, κατά την άποψή μου, να γίνει δεκτό ότι η κατά την οδηγία αυτή έννοια των «διακρίσεων λόγω αναπηρίας» αφορά την περίπτωση κατά την οποία άτομα που πάσχουν από αναπηρία υφίστανται δυσμενή μεταχείριση ή περιέρχονται σε μειονεκτική θέση *σε σχέση με τα «άλλα άτομα»*, σε σχέση δηλαδή με τα άτομα που δεν εμφανίζουν το χαρακτηριστικό αυτό, αλλά βρίσκονται κατά τα λοιπά σε κατάσταση αντίστοιχη με την κατάσταση των πρώτων. Ομοίως, και πάντα για τους σκοπούς εφαρμογής της οδηγίας αυτής, «η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως» πρέπει να γίνεται αντιληπτή, όσον αφορά τα άτομα που πάσχουν από αναπηρία, ως σκοπούσα στην εξασφάλιση της ισότητας της συγκεκριμένης ομάδας ατόμων σε σχέση με τους μη πάσχοντες από τέτοια χρόνια πάθηση.

93. Τέλος, όσον αφορά ειδικότερα την προκειμένη περίπτωση, σημειώνω ότι από καμία διάταξη της εν λόγω Συμβάσεως δεν προκύπτει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να διατηρούν όσο το δυνατόν περισσότερο ένα άτομο με αναπηρία στη θέση εργασίας του όταν η θέση αυτή έχει καταργηθεί, κατά τρόπον ώστε η P. Milkova να δύναται να τύχει της ευνοϊκότερης μεταχειρίσεως την οποία αιτήθηκε.

94. Ακόμη και αν υποτεθεί ότι το άρθρο 5, παράγραφος 2, της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ αφορά περιπτώσεις που δεν καλύπτονται από την οδηγία, άποψη προς την οποία φαίνεται να κλίνει το αιτούν δικαστήριο, φρονώ ότι αυτό είναι αδιάφορο, δεδομένου ότι οι διατάξεις της Συμβάσεως αυτής δεν τυγχάνουν απευθείας εφαρμογής στο δίκαιο της Ένωσης [95] και μπορούν συνεπώς να ασκήσουν επιρροή σε σχέση με την εν λόγω οδηγία μόνο στο πλαίσιο σύμφωνης ερμηνείας των διατάξεων της τελευταίας, οι οποίες και ορίζουν το πεδίο εφαρμογής της.

92 — Η υπογράμμιση δική μου. Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 11ης Απριλίου 2013, HK Danmark (C-335/11 και C-337/11, EU:C:2013:222, σκέψεις 38, 41, 47 και 54)· της 4ης Ιουλίου 2013, Επιτροπή κατά Ιταλίας (C-312/11, μη δημοσιευθείσα, EU:C:2013:446, σκέψεις 56 και 59) · της 18ης Μαρτίου 2014, Z. (C-363/12, EU:C:2014:159, σκέψεις 76 και 80), καθώς και της 18ης Δεκεμβρίου 2014, FOA (C-354/13, EU:C:2014:2463, σκέψεις 53, 59 και 60).

93 — Κατά συνέπεια, στο ανακοινωθέν Τύπου της Επιτροπής σχετικά με την κύρωση αυτή (ανακοινωθέν της 5ης Ιανουαρίου 2011, IP/11/4), διαλαμβάνεται ότι η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ «δεσμεύει τα μέρη να διασφαλίσουν ότι τα άτομα με αναπηρία μπορούν να απολαύουν πλήρως των δικαιωμάτων τους *σε ισότιμη βάση με τους άλλους πολίτες*» (η υπογράμμιση δική μου).

94 — Βλ. σημεία 51 επ. των παρουσών προτάσεων.

95 — Βλ. σημείο 82 των παρουσών προτάσεων.

95. Συμπερασματικώς, φρονώ, κυρίως, ότι δεν συντρέχει εν προκειμένω λόγος ερμηνείας της οδηγίας 2000/78 υπό το φως της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ και, επικουρικώς, ότι, αν το Δικαστήριο δεν συμμεριστεί την άποψή μου, θα πρέπει να προβεί στην ερμηνεία αυτή δεχόμενο ότι σκοπός της εν λόγω Συμβάσεως είναι να εξασφαλίσει ισότιμη μεταχείριση όχι μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών ατόμων με αναπηρία, αλλά μεταξύ όλων αυτών των ατόμων και των ατόμων που δεν πάσχουν από αναπηρία.

Δ – *Επί της ενδεχόμενης επεκτάσεως του υποκειμενικού πεδίου εφαρμογής των εθνικών κανόνων περί προστασίας των μισθωτών που πάσχουν από αναπηρία (τέταρτο ερώτημα)*

96. Το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα υποβάλλεται επικουρικώς, καθώς αφορά την περίπτωση «αρνητικής απαντήσεως στο πρώτο και τρίτο ερώτημα» από το Δικαστήριο.

97. Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, κατ' ουσίαν, αν η υποχρέωση τηρήσεως τόσο των εν λόγω κανόνων του διεθνούς δικαίου όσο και των κανόνων του δικαίου της Ένωσης –υποχρέωση την οποία υπέχουν οι αρχές της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας– επιτάσσει, σε περίπτωση όπως αυτή της κύριας δίκης, την επέκταση του πεδίου εφαρμογής των εθνικών κανόνων που προστατεύουν, σε περίπτωση απολύσεως, τους πάσχοντες από αναπηρία μισθωτούς, είτε αυτοί απασχολούνται στον ιδιωτικό είτε στον δημόσιο τομέα[96], ούτως ώστε να επωφελούνται των προστατευτικών αυτών κανόνων και οι δημόσιοι υπάλληλοι που πάσχουν από τις ίδιες αναπηρίες, τούτο δε προκειμένου να τηρείται η αρχή της ισότιμης μεταχειρίσεως στον τομέα της απασχολήσεως και της εργασίας. Υπέρ της καταφατικής απαντήσεως στο ερώτημα αυτό τάχθηκε η P. Milkova[97].

98. Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι το ερώτημα αυτό συνδέεται με τη στενή εφαρμογή της οικείας βουλγαρικής κανονιστικής ρυθμίσεως από τα εθνικά δικαστήρια[98] και ότι η αυστηρή αυτή προσέγγιση ενδέχεται να αποδειχθεί ασύμβατη με τις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, ερμηνευόμενες ιδίως υπό το φως της Συμβάσεως του ΟΗΕ για τα ΑμεΑ[99], η οποία επιβάλλει ισότιμη και αποτελεσματική έννομη προστασία όλων των ατόμων με αναπηρία έναντι των διακρίσεων.

99. Εκτιμώ, όπως η Βουλγαρική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, ότι, λαμβανομένων υπόψη των περιοριστικών απαντήσεων που προτείνω να δοθούν στα προηγούμενα προδικαστικά ερωτήματα και δεδομένου του υποθετικού χαρακτήρα του τετάρτου ερωτήματος, παρέλκει η απάντηση επί του τελευταίου αυτού ερωτήματος και, συνεπώς, η επιμέρους πραγμάτευσή του.

96 — Ήτοι των κανόνων του άρθρου 333, παράγραφος 1, σημείο 3, του εργατικού κώδικα, σε συνδυασμό με το άρθρο 328, παράγραφος 1, σημείο 2, του ίδιου κώδικα.

97 — Με τη γραπτή απάντησή της στις ερωτήσεις του Δικαστηρίου, η P. Milkova υποστήριξε ότι, εφόσον η επίμαχη εθνική νομοθεσία συνεπάγεται διαφορετική μεταχείριση των ατόμων με αναπηρία, έστω και αν η διαφορετική αυτή μεταχείριση βασίζεται στη φύση της εργασιακής σχέσεως και όχι στην αναπηρία, το άρθρο 333, παράγραφος 1, σημείο 3, του εργατικού κώδικα πρέπει να εφαρμόζεται και στους εργαζομένους με αναπηρία που είναι δημόσιοι υπάλληλοι, κατ' αναλογίαν προς τους μισθωτούς εργαζομένους, και ότι πρέπει να ευθυγραμμιστεί η εν λόγω νομοθεσία προς τους κανόνες του δικαίου της Ένωσης με την προσθήκη σχετικής διατάξεως στον νόμο περί δημοσίων υπαλλήλων.

98 — Βλ. σημεία 35 επ. των παρουσών προτάσεων.

99 — Όσον αφορά την τήρηση από κράτος μέλος των «διατάξ[εων] του διεθνούς δικαίου», για την οποία γίνεται λόγος στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, υπενθυμίζω ότι το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να κρίνει προδικαστικώς τέτοιο νομικό ζήτημα και ότι το εν λόγω ερώτημα χρήζει συναφώς αναδιατυπώσεως (βλ. σημεία 75 επ. των παρουσών προτάσεων).

100. Όλως επικουρικώς και για παν ενδεχόμενο, όσον αφορά τον ρόλο που καλούνται ενδεχομένως να διαδραματίσουν τα εθνικά δικαστήρια για την εξασφάλιση της πλήρους τηρήσεως των υποχρεώσεων που υπέχει κράτος μέλος από το δίκαιο της Ένωσης, προβληματική που, κατ' εμέ, κείται στη βάση του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος, αρκούμαι σε παραπομπή στη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου και, ειδικότερα, στις αποφάσεις που έχουν εκδοθεί σχετικά με διακρίσεις που εισάγονται με εθνικές διατάξεις στον τομέα του εργατικού δικαίου [100].

V – Πρόταση

101. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υποβλήθηκαν από το Varhoven administrativen sad (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, Βουλγαρία) ως εξής:

Κατ' ορθή ερμηνεία, η οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία, δεν τυγχάνει εφαρμογής επί καταστάσεως στο πλαίσιο της οποίας η διαφορετική μεταχείριση που καθιερώνεται με την οικεία εθνική κανονιστική ρύθμιση μεταξύ μισθωτών και δημοσίων υπαλλήλων που πάσχουν από τις ίδιες μορφές αναπηρίας δεν βασίζεται στο κριτήριο της αναπηρίας, αλλά στο κριτήριο της φύσεως της εργασιακής σχέσεως που συνδέει εκάστη των δύο αυτών κατηγοριών πασχόντων από αναπηρία ατόμων με τον εργοδότη της.

100 — Για το καθήκον των εθνικών δικαστηρίων να ερμηνεύουν τους κανόνες του εθνικού δικαίου κατά τρόπον ώστε να καθίσταται δυνατή η σύμφωνη με τις επιταγές του δικαίου της Ένωσης εφαρμογή τους βλ., μεταξύ άλλων, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Mengozzi στην υπόθεση Fenoll (C-316/13, EU:C:2014:1753, σημεία 55 επ. καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία)· προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Y. Bot στην υπόθεση DI (C-441/14, EU:C:2015:776, σημεία 42 επ.), καθώς και απόφαση της 19ης Απριλίου 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278, σκέψεις 28 επ. και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).